

Книжку цю видало
видавництво „Рух“ до
XV-ти роковин Жовтне-
вої революції. Редактор
А. Березинський. Рефе-
рент оформ. та друку
В. Хмурий. Художник
Ан. Петрицький. Техніч-
ний керівник О. Явор-
ський. Складали: Міна-
хін, Тененбаум. Вольф,
Спектор, Тхоржевська,
Лисенко, Каплан, Волков,
Дуденко, Зірко, під ке-
рівництвом завід. цеху
Бендрикова. Друкували:
Мосягін, Швець, Відулін,
Клоцький, під керівниц-
твом Солом. Айзенберга.

...Десятки тисяч інженерів не мають роботи в
нашій старій Німеччині. Мільйони кваліфікованих
робітників жебрачать на вулицях. Країна технічного
прогресу кричить од голоду.

Faint, illegible text or markings on the right page, possibly bleed-through or a stamp.

Бібліографіч. опис цього видання
вміщено в „Літописі українськ.
друку“, „Картковому репертуарі“
та інших покажчиках Української
книжкової палати.

Головліт № 4560 (1342): Т. 3000 пр.
4 арк., 13 др. у Києві. З. № 1666.
Пер. на скл. 22-VI, піди. до друку
21-IX 1932 р. Папер для 1000 пр.
72x94, вага метр. ст. 86 кг., др.
2000 пр. 40 кг. знак. 49536. Вид. № 97.

ЮРІЙ ЯНОВСЬКИЙ

ЗАВОЙОВНИКИ

Дорогому неану Одинов-
ському - від козацького
граматурга

В. Шовфського

26. II. 1933

ХК

РУХ—1932

Хейман

— Мое серце розривається на шматки. В голові гуде, температура. Ми потрапили до міцної погоди, хлопче. Вітер поклав мене остаточно.

Франц

— Країна проклятих температур! Вітер гримить, як ураган над морем. Влітку спека — мозок пітніє в голові, взимку — мороз, лускаються кістки.

Хейман

— Яка шалена просторінь. У мене крутиться голова. Я бачу, як пливуть із далечі кораблі. На обрії мрячать їхні вітрила.

Франц

— Ви марите!

Хейман

— Я бачу голі щогли. Вони шмагають небо.

Франц

— Заспокойтеся, Хеймане. Ми проб'ємося крізь цей степ. Тобі небезпеки не буде. Сонце, не палитиме наших кісток, вітер не шпурлятиме нас на землю. Ми дійдемо до країни тихих погод, приручених стихій.

Хейман

— Ельба тече до моря.

Франц

— Я — перший майстер. Я — інженер високої кваліфікації. Я не дозволю поводитися з собою, як із хлопчиком. Мене знає вся

Німеччина. Я — Франц Адер, прокляті ви будьте.

Хейман

— Так. Я не комуніст. У мене температура. На цех треба дванадцять калориферів. Вентиляторів. Як воно дме.

Франц

— Ми працюємо на вашій реконструкції, як каторжники. Будуємо індустрію. Голий степ розкидуємо під хмари.

Хейман

— Соціалістична промисловість, Міллі, є лише в цій країні. Я — позапартійна людина, так і пиши в анкеті. Камради, цех треба доглядати, як лікарню.

Франц

— Хеймане, ви хворі?!

Хейман

марить

— Будувати нові паротяги треба вмючи. Я кажу собі: ти кваліфікований майстер, ти приїхав до цієї країни працювати. До країни великих пустель та великих діл. Але бійся зради. Геноссен, он їх за рогом ціла валка! Бережіть патрони!! Не більше одного патрона на кожного зеленого! Wacht auf verdammte dieser Erde!..

Франц

— Що мені з вами робити, Хеймане? Та й що скаже на це фройляйн Міллі?

*Дід-пастух. Високий, білий, старий.
У шапці. Гирлига, мов у апостола.
За коном перериваються собаки.
Вітер надимає білу одежину, наче
вітрило.*

Дід

— Пугу-пугу, пасажири. Сірники є?

Франц

— Хто ви?

Дід

— Я? Козак з Лугу. Пастух здешньої міс-
ності. Отару пасу. Допасаю свого віку, бо
скоро пастухам вийде одставка. Машини на
степу пастимуться. А ви хто? Часом не заг-
ряниця, що Дніпро нам перегачує? Шустрі,
шеймини сини!

Франц

— Ми німецькі спеціалісти.

Дід

— Були тут і такі. Років з дванадцять,
як утекли. А вас куди біг несе?

Франц

— Додому.

Дід

— Уже й тікаєте? Може хоч не обікрали?

Хейман

гарячково

— Геноссен. Гамбург повстав. На цьому
даху ми запряглися вмерти. Дах, дощ, ту-
ман. Ми летимо над Гамбургом. Я бачу дим
і гудки на Ельбі. Камради!

Франц

— Ви знаєте коней? Нам треба їхати. Тут
загубишся, як у морі. Бач, як дме вітер
і вгинається земля! Проклятий степ.

Дід

— Гай-гай, скільки я його босий виходив.
Скільки я з нього отари людям випас! Та ти
мені давай усі гаї на світі — не візьму. Щоб
голий степ був і я посеред степу з отарою.
Як бог. А коней тут немає. Самі тракторі.
О, ратуй мою душу! Кажуть, що Дніпро
переріжете та млинів поставите? Це вам та-
кий Дніпряка, що й чорта покрутить!

Франц

— Дніпрельстан будують інші.

Дід

— Таки справді Дніпро стань. Перегатиш
його, то й мусить стати.

Франц

— Мій товариш хворий. Треба нести. Треба
людей.

Дід

— Я з отарою. А ти піди сам нагукай.
Тут багато народу проходить. Усі в робочі
хочуть. О, ратуй мою душу!

Франц

— Посидьте. Я піду. *Пішов.*

Дід

— Отож і кажу собі — чого це люд у ро-
бочі пішов? У чавунну піч голову стромляє,

під землю лізе, гвалт, рятуйте, нічого не добереш. Чи не краще посеред степу отару випасати та зі степом козацьким розмовляти?

Хейман

— Геноссен. О, не піддайтеся.

Дід

— Лежи, козаче. Нехай твоя доля скаче.

Павза. Дме вітер. Дід замислився.

Дід

Розум
Біс
— Казав мені Махнов на цьому ось місці. І на шаблю зіперся. „Пришлю, — каже, — вам, діду, у підпаски наймитів з города. Уже край городам вийшов“. Та не сказав чолов'яга про заводи. А воно й стало не по його. І город і село — все на завод пішло. А хто ж вівці пастиме? — питаю вас. Мені до машини байдуже, мені б коня оце доброго, ситого, козацького, то й я б ще показав свою козацьку вдачу. Було, як розповідає мій дід, то й зараз згадується. А вже ж мені й до дев'яности годочків мабуть є. І як хотілося до Махнова записатись — не прийняли. Кажуть — „до шестидесяти років тільки й приймаємо, а тобі вже більше“.

Хейман зривається з місця

— Вітер. Пустеля. Гукайте в темряву. Земля хитається.

Дід

силою садовить його на землю

— Ну тебе к бісу. Ще й борися з ним.

Хейман

— Ти мене поклав на холодну цину. Міллі!..

Дід

— Ото таке слабе, а тікає. Як та вівця, що додому в загороду хоче. Тут йому, бач, степ не сподобався. Чабанський степ. Та й харч мабуть не та. Одразу видко, що не нашого роду, чужого плоду й застряничного кореня. О, ратуй мою душу! Та коли б мені молодший вік, я б їх тут обох бив би. Щоб знали, як тікати. А якби ви од отари утекли? А худоба без води позаливалася б?!

Хейман

— Проклятий степ...

II СЦЕНА

*Кімната завкому. Галас. Одвідувачі.
Коло столу жінка-майстер.*

Голова завкому

— Тихше, товариші. Невозможно заніма-
тись. Ні чорта не добереш. Тихше.

Жінка-майстер

— Кажу ж тобі, що втекли з заводу. Сама бачила, як подалися по шпалах.

Голова

— Пішки?

Жінка-майстер

— Атож. Простісінько собі — ноги на плечі і вже. Закрут лівацький та й годі!

Голова

— Що їм — поїзда не було? Фанабєрій захотілося?

Жінка

— Хіба їм розпорядки в голові? Той молодший таки дуже нервовий — так і шпурляється всім, а наш Хейман сьогодні хворий і на роботу не вийшов.

Голова

— А я ж то — що тут удію? Це діло політичне. Хай цим займається партійне керівництво. Піді розкажи Венгерші.

Жінка виходить. У дверях вона стикається з Міллі. Молода дівчина.

Жінка-майстер

кричить од дверей

— Ось тобі й Хейманова донька! Обережно з нею, бо гаряча, як огонь!

Міллі,

дуже поганою мовою, нервово

— Товарич гольова. Мій фатер Хейман нема. Нема гауз, нема фабрика.

Голова

— Громадянку, вашого батька буде знайдено. Він пішов прогулятися.

Міллі

— Я хочу директор. Периклядач.

Голова

— Сідайте, будь ласка. Я вас поінформую.

Хтось звільняє стільця. Міллі сідає.

Голова

— Розумієте, вони драпен-драпапа додому. Утекли. Фюїть. Но ми їх доженемо. Розумієте?

Міллі

— Ніхт розумі.

Голова

— От чорт! Дивіться: ваш батько був хворий... Вдоску...

Крутить пальцями коло свого чола. Прикладає руку до голови, показує біль.

Міллі

— Ніхт, розумі. Периклядач. Діректор.

До столу підходить німець-робітник, що знає мову. Говорить з німецькою вимовою.

Робітник

— Дозвольте, я розпитаю.

Голова

— Будь ласка, розпитайте.

Робітник

— Фройляйн Хейман, президент заводського комітету питає, чи не хворий був ваш батько, коли виходив з дому?

Міллі

жваво

— О, так. У нього була погана температура. Яказала йому не йти на роботу. Але він не послухав. Сказав, що боїться за цех. Вони сварилися з Францем.

Робітник

— Вона каже, що Хейман мав погану температуру. Був хворий.

Міллі

— Франц його потяг на завод. Я казала цього не робити.

Голова

— Скажи їй, що президент завкому питає, чи Франц їй не родич?

Робітник стиха питає. Відповідь.

Робітник

— Франц її наречений. Він чесний спеціаліст.

Голова

— От бач, я так і думав. Шукай його тепер у степу!

Заходять Венгер, директор, жінка-майстер. Венгер кременя рішуча літня робітниця. Директор: піджак, біла сорочка, краватка. Іде солідно, почувавши посаду.

Венгер *спокійно*

— Завкоме, я їду за втікачами. Ми прийшли до висновку, що їх треба завернути. Нічого не збагну. Це якась хвороба!

Голова

— Ось ця громадянка каже, що Хейман вийшов хворий з дому. Це донька.

Венгер

підходить до Міллі, привітно

— Ви розумієте, товаришко, тут сталося непорозуміння. Ми скоро все з'ясуємо і дамо

вам знати. Вашому батькові нічого поганого не трапиться.

Робітник переказує це Міллі.

Міллі

— Говоріті директор.

Директор

— Я директор.

Робітник

— Вона просить послати машину, щоб догнати.

Директор *замішано*

— Доведеться дрезиною. Вони пішли рейками.

Венгер *підкреслює*

— Автомобіля не справлено? Ще з того полому? Не справлено?

Директор одхитує головою.

Венгер

— Я їду заводською дрезиною. Ну, пішла.

Заходить міліціонер. До Венгер. Хватає її за руку.

Міліціонер

— Ось де ти! Я до кабінету, а він порожній. Я — контужений, я за себе не відповідаю!

Спокійна Венгер аж скипіла.

Венгер

— Ну тебе до бога, товаришу милий! Людей тобі не соромно! Я тебе в КК покличу!

Я думала — в тебе вихідний день — ти хоч з дитиною дома побудеш. Де ти її дів?

Міліціонер

нижчим тоном

— У садок дитячий одвів. Насточортіло вже мені таке життя. Або собі, або тобі жисть розіб'ю.

Жінка-майстер

— А ще военний! Що вона тобі — хатній посуд чи що?

Міліціонер

— Де вона сьогодні ночувала, га?!

Жінка-майстер

— У нас сю ніч штурм ночі був. Прорив ліквідували. А ти що подумав?

Венгер

— Ну, досить смішити людей. Ходім. Я тобі все ж таки дружина, опудало ти міліцейське!

Пшли. За ними сміх.

Жінка-майстер

— Разом на фронтах були. Там собі знайомилися і спарувалися. Разом голови під кулі підставляли. І любилися. Ох, і ревнючий же він, як вулкан! Забув, що в жінки тепер усі права. Тепер жінка на гору революції йде, як герой!

Голова

— Прошу героїв — іти до їхніх вулканів. Невозможно заніматись!

III СЦЕНА

Степ. Вітер. До діда й Хеймана підходять троє. Сільські хлопці. Картузи, кучері. Говорять помалу. Голосно, бо степ. На одному з трьох військова одежа — демобілізований червоноармієць. З ними Франц.

Франц

— Тут лежить. Треба нести. Я дам грошей.

Рудий

до діда

— Доброго здоров'я. Та й пси ж у вас скажені!

Дід

— Здоров, козаче. Коло мене не бійся.

Рудий

— Де вони тут узялися? Завернув нас і притьмом хоче, щоб ми його кудись несли.

Дід /

— Чужої крові люди. Їм бач степ не сподобався. Наш старий запорізький козачий степ. Чужої крові.

Рудий

сміється

— А кляси? Теж чужої? Бідної кляси народ, чи багатої? Ви, діду, в Червоній армії прицельно були? Отож і видко, що не були.

Дід

— Не прийняли мене. О, ратуй мою душу! До самого Махнова подходив. „Запиши мене“, кажу, — не записав. „Ви, — каже, — стріляти не вмієте“. З отієї пукалки? Та на

біса вона мені, коли в мене буде шаблюка при боці? Не прийняли, кажу, до армії.

Рудий *сміється*

— То ви, дідусю, до чужих були потрапили. Може його не Махном звали?

Дід

— А хто їх розбере. Я їх усіх за Махнів мав. Я неграмотний.

Рудий

— А хоругов у них яка була? Червона, чи інакша яка?

Дід

— Не в голові мені була хоругов.

Вітер вдирається поміж людей. Дме.

Франц

— Ми німецькі спеціалісти. Ми тікаємо до Німеччини. Нас тероризували. Зневажали. Не давали працювати.

Рудий

— Постривайте, не так швидко. Ви тікаєте з бупру?

Франц

— Ми з заводу. Там можна збожеволіти. Я втратив координати. Я, мов дикун, біжу безвісти по голій землі!

Хейман

марить

— Люди, на поміч! Мене покладали на рейки. Зараз прийде поїзд. Розв'яжіть. Камради!

Франц

— Він захворів. Я не можу сам упоратись. Треба винести з цього степу.

Дід

— От бач: степ йому не до серця!

Рудий

— Ви ж хоч до дирекції зверталися?

Франц

— Директор післав до інженера, а інженер післав до чорта.

Рудий

— Прицельно! А—до заводського комітету?

Франц

— Заводський комітет нічого не розуміє. П'є чистий спирт.

Дід

— О, ратуй мою душу! Якого ж іще розуміння треба?

Рудий

суворо

— Ви до партійного комітету ходили?

Франц

— Я—позапартійний. Підлягаю адміністрації. Тим, хто платить мені.

Рудий

— Партія—є авангард робочої класи. Коли вам не давали працювати, ви не мали права не піти до партійного комітету!

Франц

— Ви не смієте так говорити зі мною! Я не даю вам права! Я—інженер високої квалі-

фікації. Мене знає багато фірм. Ви на мене кричите, ніби я що вкрав. Я нічого не крав! Хто ви такий є?

Рудий

— Ви мене за це не питали, коли кликали допомогти.

Хлопці

— Ходім.

— Хай собі тікає.

Рудий

твердо

— Ні, хлоп'ята, я йому ще одповім. Я — демобілізований червоноармієць. А тепер іду на завод. І полагається мені знати, що це за люди блукають нашим степом. За уставом польової служби. Чужі чи свої люди.

Франц

загубив голову

— Я чужий підданець! Я — підданець Німецької республіки! Мене душать ваші пустилі. О, я знаю! Вас послано мене наздогнати і вбити серед цього степу.

Хейман

— Геноссен. Калорифери. Температура.

Рудий

збентежено

— Стривайте. Ми йдемо прицельно на завод. Колгосп нас виділив. Ви нас волочете сюди, і ми з'ясуємо факти. Де ж убивство?

Франц

гістерично

— Мовчіть! На ваших руках — кров! Де ваш револьвер? Стріляйте просто в серце.

Серед цього проклятого степу я вмру, як мужчина. Я більше нічого не скажу!..

Павза. Вітер посилюється. Рече.

Дід

— Знову степ проклинає. О, ратуй мою душу!

Рудий

— От що ми зробимо. Прицельно ми залишимо з вами діда, а сами підемо і пришлемо сюди санітарну карету. Може хворого й рухати неможна.

Дід

— Щоб я та тут з ними сидів? А як уб'ють? Я ще жити хочу.

Рудий

— Посидите.

Дід

— А дзуськи! У мене вівці.

Рудий

— Діду, це ж міжнародня політика!

Дід

— А я піду.

Пішов, співаючи старечим верескливим голосом: „Вулиця гуде, де козак іде!“

Рудий

— От тобі й махновець! Доведеться мені самому. А ви, хлопці, катайте на завод. Тут уже близенько. Прийшовши до заводу, повідомте контору, що тут сидять їхні спеці. Хай приїдуть з лікарем. Швиденько.

Хлопець

— А як нам не повірять.

Рудий

— Повірять. Це ж міжнародня політика. Ідїть просто рейками. Ген-ген аж там он стоїть дрезина. Мабуть ремонтна бригада. Попросїть, щоб підвезли.

Хлопці пішли, оглядаючись на Рудого

Франц

— Ви одіслали їх, щоб не було свідків.

Рудий

мовчить

Франц

— Ми чесні фахівці. Дозвольте нам іти на батьківщину. Ми ніякої шкоди не зробили. Ми не можемо більше втерпіти.

Рудий

— А чому б вам не поїхати поїздом? Чиста постіль, гарячий чай—це вам не пішки ноги бити!

Франц

— Ви ж нас стережете? Як татарин, у степу перестріли.

Рудий

— Щоб не вдіяли провокації. Я вам не вірю, пане німче. Хіба ви не можете придумати цього вашого камрада, щоб самому тікати далі? А нам тоді прицельно що скажете робити з трупом чужоземного фахівця на голому пустельному полі? Хіба нам повірять тоді, що ви тікали не од смерті?

Франц

нахиляється до Хеймана, сідає коло нього

— Хеймане, тут загубишся, як голка. Як голка. Тільки в біблії—така пустеля.

Рудий

ходить, похмуро позираючи в той бік, куди пішли хлопці. Стає, придивляється. Лютує вітер. Дзеленькотять рейки. Вилітає дрезина. На ній троє: Венгер та двоє робітників. Венгер сходить на землю, до всіх осміхається.

Венгер

спокійно

— Ваші хлопці хотіли, щоб я одвезла їх до заводу, але це зайве, бо саме в цій справі я сюди й їхала. Доброго здоров'я, товариші.

Рудий

— Драстуйте.

Венгер

— Доброго здоров'я, товаришу Адере. Нам дуже прикро, що ви до нас не звернулися. Ви ж знали до нас дорогу.

Франц

— Ви мене хочете заарештувати, мадам Венгер?

Венгер

— До вашої втечі ви казали на мене інакше, товаришу Франце.

Франц

— Тоді ви були секретарем партії, а зараз ви приїхали по мене, щоб везти до в'язниці.

Венгер

осміхається

— Ви помиляєтесь. Ми не будемо вас затримувати. Але нащо ж пішки? Із хворим Хейманом? Там до заводу прийшла його донька, питає, де він. Не можна важити його життям.

Рудий

— Дуже прицельний спец. Казав, що не давали йому працювати. Тікають до Німеччини.

Венгер

— Вони тікають просто в степ. Я розумію це, як розпач. Це гістерика, товариші. А може провокація. І я приїхала втрутитися до цієї справи. Товаришу Адере, давайте повернемось дрезиною назад, хворого треба негайно до лікарні. А сами ви зробите потім усе, що вам схочеться. Тільки нормальним шляхом.

Рудий

— Він боїться.

Франц

гарячково

— Я вас не боюсь! Я чужий підданець. Під оцим проклятим небом ви чините насильство!

Венгер

— Я хочу врятувати життя людини. Життя чесного фахівця.

Франц

— Ви лаєтесь? Ви накидаєте мені нечесність? А це чесність, коли мене примушують покривати тупість ваших людей? Це — чесність, коли мене штовхають проти моєї про-

фесійної етики? У мене одне життя, і я не хочу його ганьбити. Я приїхав працювати чесно!

Венгер

— Товаришу Адере, тут, серед степу, без фактів, нам говорити тяжко. Для цього треба компетентних людей, спокійні почуття. Ми вас вислухаємо і ви нас вислухаєте, ми попрадимось разом — працювати вам далі, чи поїхати собі додому.

Франц

нервово

— Пізно ви згадали, Венгер. Я нерви собі вимотав із вашими людьми. Спати, позіхати, машини псувати — це вони вміють. Од інженера й до чорнороба — ходять сонні і мріють. Я ще в гімназії перестав мріяти. Я обвинувачую ваших інженерів, ваших робітників, я обвинувачую вас — отут посеред цього скаженого степу!

Венгер

— Я стою рівно перед вашими обвинуваченнями. Я готова їх почути, але в іншому місці — на заводі, серед робітників.

Франц

— Я перейду його наскрізь — цей степ! Мені немає чого вертатися на завод. Я досить мав часу на розмови!

Венгер

— Мені здається, що батько вашої нареченої заслуговує на більшу вашу увагу. Він неприємний, і я приїхала його врятувати.

Рудий

— Товаришу спеціалісте, я може тро погарячився. Я не знав, що ви такий нервний. Ми звикли по-простому — рубай усю вічі — і ладно.

Франц

— Я корюся доконечності. Ви мусите да мені слово...

Венгер

— Ви як дитина, товаришу Адере! Ви хочете пішки дійти до вузлової станції! Завосяка залізниця вам не до вподоби? Ви боїтеся робітників? Ви одразу так і кажіть!

Франц

— Мені дуже важко, Венгер...

Венгер

— А нам не важко від вашого вчинку. Ми хворого забираємо з собою, а ви робітьте, що знаєте...

Хейман

— Ось!..

Венгер

З дрезини зіскакує робітник. Енергійно підходять до хворого, піднімають, несуть до дрезини. Франц по-малу рушає за ними. Лютий вітер.

28

IV СЦЕНА

Складальний цех паротягобудівельного заводу. Під паротягом кілька людей. Паротяг ще голий, без коліс, стоїть над канавою, як це робиться по заводах. Бригадири коло паротяга — Сивий та Гвардія. Сивий — у залізних окулярах, низенький. Гвардія — високий, сухорлявий. Видко край варстата, на котрому працює робітник у матросці. Мостовий звід привозить деталі. Працюють точно, хутко, весело. Гуркоче цех.

Сивий *працює*

— Учора пересадив я свою пальму. Ту, що з Сухуму той рік привіз. Як був у будинкові відпочинку. Називається „Кентія Кентерері“. Походить із острова лорда Говей у великому або Тихому океані. От красота.

Гвардія

вилазить з-під паротяга

— А грунт який вона любить?

Сивий

— Звичайний собі. Тільки, щоб не переушувати та багато поливати. Трохи сонця.

Гвардія

— А листочки довгі?

Сивий

— Дюймів на вісім. Красота.

Гвардія

— Я, брат, свої китайські троянди давно пересадив. Землю составив, як у аптеці. І но-

29

сюся з ними, щоб побільше на сонці були.
Приятна рослина. Особливо той куш, що
цвіте червоно, як огонь.

Звід привозить деталь.

Сивий *лізе під паротяг*

— Я — колись — молодим — рибою — зай-
мався. — Годинами — сидів — коло — акварі-
юма. — От — красота — була.

Робітник у матросці, підходить.

— Граждани, ударники, паротяг замерзне
од вашої роботи.

Гвардія

— А ти чого од варстата пішов? Браку
тобі мало?

Робітник

— У мене автомат. Загнав стружку і гуляй.

Гвардія

— А брак у землю ховай?

Робітник

— Не бійся. Я ударник кращий за тебе.
Ти ще ніякого премія не маєш, а мій пор-
трет уже в газеті.

Сивий

з-під паротяга

— Газета витримала?

Гвардія

— Ну, йди вже до варстата, ударник. А
то знову побіжиш різець гострити та деталь
закупувати.

Робітник

— Ти не налазь. Я справжній ударник,
значить мушу й над вами доглядати. Ударна
робота з вас, старих? Тільки сморід.

Гвардія

спокійно

— Висловився? Тепер іди працюй. Виконуй,
як ми, старі, пляна. Тільки бракованих дета-
лів у землю не закопуй.

Робітник

раптом побіг до варстата

Сивий

працює ключем

— Молоде. Уговтається. А ми 905-й рік
ще знаємо. Пам'ятаєш, як ми дробовики ла-
годили? А потім кували залізні реп'яшки,
щоб кидати козачим коням під ноги? Коні
казяться, падають. Красота! Молоде. Угов-
тається...

Гвардія

— Такого уговтаєш! Це тобі не кентер-
бері! Тут я з тобою аж ніяк не згодний!

Сивий

— А де ти зі мною згодний?

Гвардія

— На квітах — да. А тут — ні. Бо для но-
вого заводу — треба й людей оновляти! Сто
разів тобі кажу!

Сивий

— А наш завод тобі не годиться? Тобі —
щоб од самого бога? На кнопочках? Сюди-
туди, руки в бруки і — посвистуй?

Гвардія

— Щоб ти знав! Треба нового поставити.
І квит.

Сивий

— Чи купувати, чи нового ставити — один чорт!

Гвардія

— Один — та не один!.. Треба розібратись!..

Проходить заводський інженер. Зупиняється. Дивиться.

Гвардія

— Тут, Іване Павловичу, деталі погано пристають. Треба наполягти, щоб шліхували добре.

Іван Павлович

— Гаразд, скажу. Пляна сьогодні виконаєте? Важко без реконструкції.

Сивий

— Не легко.

Гвардія

— Чули ми, що наш трест цілий завод за кордоном купує. Перевезе і поставить замість нашого. Чи правда?

Іван Павлович

— Балачки. Це німець розповсюдив. От буде заводська нарада, вислухаємо доповідь тресту про реконструкцію заводу, подамо свої пропозиції, тоді й з'ясується все.

Сивий

— А ви, Іване Павловичу, за яку програму?

Іван Павлович

— Я за реконструкцію. Купувати цілий завод?

Сивий

— Правильно!

Гвардія

— А німець — навпаки.

Іван Павлович

— Поменше б слухали отих авантюристів, то краще б було. Ви думаете, він захорів? Підхопив Хеймана і втік із заводу. Пішли-побігли в степ, як гімназисти.

Сивий

мрійно

— Оце саме дрофи в степу, мов професори ходять...

Гвардія

— Стій, друже, тут не полювання. Як так, — побігли в степ?

Іван Павлович

— Додому пішки пішли.

Гвардія

нерішуче

— Може то в них спорт?

Іван Павлович

— Який там спорт! Сама товаришка Венгер поїхала за ними.

Сивий

— Таки дошкулили їм до живого м'яса

Іван Павлович

— Да. От і вір їм після цього.

Пішов. Робітники поглянули один на одного. Продовжують розмову, працюючи.

Гвардія

— Оце буде зубам робота! Щоб і зуби не покришилися! Франц такий гарячий, що слова спокійно не скаже. Шпурнути інструмента, наляяти до кісток, — хіба його трест захистить?

Сивий

— Теж мені захист! Не вірю трестам. Дурять нашого брата.

Гвардія

— Дак мй ж хазяї! Що скажемо, те й зроблять.

Сивий

— Ми хазяї, ми й робітники. Усе разом. А вони прикажчики. От вони й дурять: нас — хазяїв перед нами — робітниками і нас — робітників перед нами — хазяями. Красота?

Гвардія

— Нічого не добрав. А справа ж рухається нашими рейками?

Сивий

— Не дуже й нашими! Завод хочуть купити! Уже наш їм не годиться!

Гвардія

— А не годиться. Це всі знають.

Сивий

— Ми його своїми руками одіграли після революції.

Гвардія

— А паротягів соціалізм потребує?

Сивий

— Ми даємо паротяги! З усіх сил б'ємося!

Гвардія

— Паротяги? Хіба „0-5-0“ — паротяг?

Сивий

— Уже ж не верблюд!

Гвардія

— Поганий паротяг. І мало ми їх випускаємо. Продати треба завод к чортовій матері!

Сивий

— Завод продати? Нашу кров і нашу душу?

Гвардія

— Не треба нам крові — паротягів дай!

Сивий

— І привезти з-за кордону чужий завод? Та він до тебе німецькою мовою заговорить.

Гвардія

— Не привозити. Треба новий завод. Щоб дати паротягів повну норму. І квит.

Сивий

— Ти, виходить, іще розумніший за німця?

Гвардія
— Німець своє захищає, а я — своє. Він продає старий завод, а я за новий голосую!

Сивий
— По-дурному голосуєш.

Гвардія
— І я горлянку гризтиму, щоб не купували за кордоном заводу!

Сивий
— Ти в степу побігай, як німець! Може остудишся...

Гвардія
— Я од білих не бігав! А тут — мій найвищий голос!

Сивий
— Більшовицький завод у яму закопуєш?

Гвардія
— І закопаю, коли новий буде.

Сивий
— У гроб, значить? Завод у гроб? Принесуть тобі, значить, гроб, а ти завод у нього й покладеш? Так чи що? Гроба тобі хочеться?..

Четверо фабзайчат несуть через увесь цех дощану труну. Несуть довго і похмуро. Доносять її до робітника в матросці і ставлять на землю. Знімають віко, виймають звідти пляката.

„У землю бракованих деталей не ховай, А сюди їх усі складай, І сам на них зверху лягай!“

Сивий
— Красота!

2

V СЦЕНА

Середина церкви. Робітничі ідальня. На місці олтаря сцена. Невисока завіса. Плякати. Столи. Дерев'яні лави. Висить панікадило, оздоблене червоними прапорцями. Напис: „Хоч це вже не церква, а шапки на обіді скидайте“. Кінчає обідати перша зміна. Обідають серед інших — Венгер, Рудий та голова завкому. Ре-продуктор шкварчить якийсь концерт.

Рудий

галянтно, Венгер йому подобається

— Я тобі кажу, дорога товаришко Венгер, що засіяли ми всю визначену площу. І так мені здається, що вони прицельно не впрошуються сами зібрати. От яка річ.

Венгер

— Треба, щоб заздалегідь сповістили. Ми їм надішлемо бригаду на поміч. Прослідкуй сам, товаришу.

Рудий

— Я то прослідкую для нашого колгоспу. Тільки — як ти робітників з роботи зривати меш, товаришко Віра?

Венгер

— І не зриватиму. Допомогати поїде охоча бригада. Свою тарифну відпустку вони віддадуть на змичку з колгоспниками. І відпочинуть там у степу на сонці при новій роботі.

Робітник

поруч

— Хіба в селянина робота легша, що там можна ще й спочити? Селянська робота — каторга.

Венгер

осміхається

— Вірно, що важка. А наші товариші її полегшать. Відремонтують колгоспникам машини, організують їм краще працю, — організація — це вже тобі половина діла, — підсилять колгоспницький культурний фронт, налагодять щільніший особистий зв'язок — багато роботи перед ними. Пролетарської справи, товаришу.

Голова завкому

— От би куди я з охотою поїхав! Ну їх к порту, оці завкомівські справи! Хай уже молодші посидять на моєму місці.

Венгер

— Почав своїє. Ти таки заробиш догану.

Голова

— Краще догана, ніж така морока.

Заходить директор заводу. Сідає коло Венгер.

Рудий

устає

— Драстуйте, товаришу директоре.

Голова завкому

до Венгер

— От тобі й увесь заводський трикутник: я, ти та він. Востанне я вас прошу — пустить мене на виробництво. Що я вам — народній засідатель, щоб сидіти в завкомі? Я гублю кваліфікацію!

Директор

поважно

— Гаразд, — я подумаю. Може щось зробимо.

Венгер

подивилась скоса, ніби жартома

— Директоре, про тебе ходять погані розмови.

Директор

— Які?

Венгер

— Потім скажу.

Тим часом радіо вимикають і на сцені відбувається вистава місцевого заводського Темафор'у (театр малих форм). Робітники, що сиділи спинами до сцени, повертаються, беручи в руки тарілки.

Конферанс

перед завісою

— Товариші ударниці й ударники!

Слюсарі, ковалі, ливарники!

Токарі, котлярі, електрозварники!

Доброго здоров'я, ївши!

Вклоняється, співає:

— Наш темафор, вперед лети,
В комуні зупинися!

Зупиняється. За завісою кінчають

— Нема в нас іншого путі!
В руках у нас рушниця!

Конферанс

— От і зазнайомилися.

Співає.

— Ми вам дамо на першу страву —
Завком під дубом кучерявим.
Що робить він, що їсть і п'є
І чим у мріях він живе.

*Завіса розсовується. Пантоміма.
Сидить голова завкому (грим). Журить-
ся. Заходить дружина робіт-
ника. В руках плякат — „ЗАЯВА“.
Голова показує їй пляката —
„ХОЧУ НА ВИРОБНИЦТВО“. Жінка
лякається, тікає. Заходить секре-
тар з плякатом — „КОЛЕКТИВНА
УГОДА“. Голова йому — того ж
пляката. Заходить тсоавіахемівець
у протигазі. Плякат — „ТСОАВІА-
ХЕМ“. Голова лізе під стіл, показує
звідни свого пляката. Завіса. Робіт-
ники сміються.*

Конферанс

— Ми вам дамо на страву другу
Директора й його подругу.
Авто-авто-автомобілі
І полюваннячко в неділю.
Пробачте, у вихідний день!

Директор

хоче встати і виити

Венгер *тихо, рішуче*

— Не строй гнилого інтелігента. Сиди.

*Завіса, розсовується. Пантоміма.
Директор ходить бундючно по кім-
наті. Сідає. Бере телефонну рурку.
Говорить. Плякат — „АВТО“. Захо-
дить секретар. Директор показує
пляката — „НЕ ЛІЗЬТЕ“. Заходить
секретарша. Плякат їй назустріч:
„МІЛАЯ“. Сідають обоє на стільці,
ніби їдучи в авті. Вона показує ру-
кою — „АХ, ЗАЄЦЬ!“ Він — „МІЛАЯ,
ДОЖЕНУ“. Полам авта. Падають
із стільців. Завіса. Робітники
сміються. Цокотять ложками об
тарілки.*

Венгер *до директора*

— Оце саме і я хотіла тобі сказати.

Директор зціпив зуби.

Конферанс

— Ми вам дамо на страву третю,
Як лається „ударник“ Петя.
Куди і що він ударяє,
Куди він посуд викидає.

*Завіса розсовується. Пантоміма.
Робітник Петя. Махає кулаками на
чужоземного фахівця. І лається.
Позад його зростає будинок: з кож-
ною його лайкою — новий поверх.
Багатоповерхова лайка! Петя ді-
став з-за пазухи пляшку, б'є в денце,
вибиває корок, п'є і ховає порожню
під варстат. Завіса.*

Робітники сміються. Гукають.

Конферанс

— Ми скінчили, ми скінчили.
Дообідайте і йдіть!
Загуде гудок щосили,
До роботи стануть всі!

*Завіса розсовується. Виходять те-
мафорники, несучи в руках модель
заводу. Гуде гудок до роботи. Ро-
бітники починають метушитися й
виходити.*

Темафорники *співають*

— Міцний завод, німецький ход,
Дивіться, як картина!
Купіть завод, купіть завод,—
Ми привезли з Берліна!

*Співають цього куплета двічі. Ідуть
за завісу, пританцьовуючи. Завіса.*

Голова завкому *кричить*

— Товариші, кого виділено з другої зміни
на нараду, залишайтеся! Скоро почнемо!

*Ідальня порожніє. Починають на-
ходити робітники й робітниці з ін-
ших змін. Одні в робочій одежі—
просто на роботу, другі — в чистій.
Рудий одходить од „трикутника“.*

Директор

— Вікину з заводу одного-другого, то й
знатимуть, як дискредитувати єдиноначаль-
ність! Багато в голову собі взяли!

Голова завкому, *жартує*

— Ох, брате, начувайся контрольної комісії!

Венгер

— Знаєш, що мені казали в ковальському?
„Давайте, — кажуть, — нам його сюди назад.
Хай ще в цеху повчиться. Ми йому автомо-
біля не на те давали, щоб він ним за зай-
цями ганяв!“ От як говорять маси, а ти —
„вікину!“

Директор

— Що ж мені — піддобрюватись до кож-
ного? Щоб не гнали з директорства? Я по-
рядкую цілим заводом, і мені справи важливіші
за якісь балачки. Та я завтра, коли схочу, —
і в тресті сидітиму!

Венгер

— На полювання автомобілем їздив?

Директор

— Ну, їздив.

Венгер

— Ріллею за зайцями гнався? Це, на твою
думку, справа? Чи єдиноначальність?

Голова завкому

— Та годі вам. Ну, поламав машину, ну,
справимо.

Венгер

— Коли б це поламав спец. А директор —
робітник, та ще з цього самого заводу, — тут,
знаєш, принципова справа!

Директор

— Я в КК знатиму, що казати. Це мое
діло.

Венгер

— А дискредитація директора - робітника й партійця — чие діло?

Директор

— Оцих театралів, що тут виступали.

Венгер

— Хіба? А я думала, що твое.

Голова завкому

— Та годі вам. Ближче до справи. Що кажуть інженери?

Директор *по павзі*

— Не розумію я. Іван Павлович — мій помічник — проти купівлі заводу. Трестівський інженер переконує, що треба купити.

Венгер

— Так, значить, справа з купівлею заводу таки стоїть?

Директор

— Трест висунув таку пропозицію. Замість реконструкції.

Венгер

— А наші інженери?

Директор

— Не добереш. Кожне по-своєму.

Венгер

— Значить, справа серйозна. Будьмо сьогодні, товариші, втрое уважніші. Щоб нам чого не прогавити. Треба самим вишукувати правду.

Голова завкому

— Коли поставити в нас закордонний заводик — дак ми ж одразу просто в соціалізмі будемо!

Венгер

— Кажу, справа серйозна, товариші. На кожній найменшій ділянці промисловости треба дбати за інтереси пролетарської держави.

Заходить міліціонер. Помалу і нерішуче. Стає осторонь.

Міліціонер

— Віро, іди сюди.

Венгер

— Ну, чого тобі?

Міліціонер

— Справа є. Йди сюди.

Венгер *підходить лагідно*

— Ревнувати прийшов? От чудачило!

Міліціонер *тихо*

— Знаеш, я був на чергуванні, а потім забіг випадково до дитячого садка і там...

Венгер *захвилювалась*

— Що таке? Кажи швидше!

Міліціонер

— Наша Майка захворіла.

Венгер

— Що їй? Де вона зараз?

Міліціонер

— Температура. Горить. Плаче.

Венгер *стурбовано*
— От волинка. Лікаря покликав?
Міліціонер
— Ти будеш сердитися, але я...
Венгер
— Що — ти?
Міліціонер
— Я схватив її на руки і приніс до завод-
ської лікарні.
Венгер
— Вона при пам'яті?
Міліціонер
— Поклали її. Лежить. Кличе маму.
Венгер
— А в мене, як на зло, збори зараз.
Міліціонер
— Горить. І плаче. Де мама? — питає.
Венгер
— Бідна Майка! Що ж мені робити?
Міліціонер
— Вона плаче.
Венгер
*підбігає до директора та голови
завкому*
— Слухайте, товариші, я біжу до лікарні.
Затримайте на п'ятнадцять хвилин початок
зборів. Я зараз. Вірите, серце облилося кров'ю...
Голова завкому
— Хто там у лікарні?

Венгер
— Дитинча моє. Як камінь хто поклав на
серце. Майченя моє мале... *Стала.*
Директор
— Воно б не годилося тікати із зборів.
Що вона тій дитині допоможе? На кожній
ділянці треба дбати за інтереси пролетар-
ської держави.
Голова завкому
— Спробуй народити дитину, а потім ка-
затимеш. З неї мати не гірша за секретаря.
Люблю Венгершу за це. А на збори вона
встигне.
Директор
— Не згодний. Хто вона — мати чи секре-
тар — у першу чергу?
Венгер побігла. За нею міліціонер.
Голова завкому
— У першу чергу вона — Венгерша!

VI СЦЕНА

*Лавка коло заводської лікарні. На
лавці Міллі і Франц.*

Міллі
— Ви сьогодні не на роботі, Франце?
Франц
— Не на роботі, Міллі. Одвідав вашого
батька. З вами на сонці посиджу. Сонце вес-
няне, тьмаве. Наче до Ванзее ми приїхали.

Плескає вода, гуси летять високо і невидко,
Німецька весна та й годі.

Міллі

— А вчора був вітер, Франце! У нас не
буває таких вітрів.

Франц

— Тут іще Азія, Міллі. Степом ходять
аравійські пастухи. Мов степові пірати, блу-
кають люди. Україна зветься, і зовсім немає
Гоголя. Пам'ятаєте, „Тарас Бульба“? А тут
із пустелі устає світова індустрія.

Міллі

— Ви, як поет, Франце. Я думала, ви вже
покинули поезію.

Франц

— Хіба це поезія? Це дика стихія. Такий
вітер ніяким віршем не перекричиш. Сюди
треба гудків, морських сирен, гарматних по-
стрілів. Проклятий степ.

Міллі

— У вас були ніжні сонети... Німецькі со-
нети.

Франц

— Дурниці. Я — інженер, Міллі. Я приїхав
сюди завойовником, конкістадором. Мені
немає діла до ідей, — я практик. І я будува-
тиму хоч би й комунізм, — коли він склада-
тиметься з заводів!

Міллі

— А в комуністів є любов? Мені казали,
що в них льотерія.

Франц

— Ви, Міллі, дитина! Яке вам до них діло!
Ви — німецька дівчина...

Міллі

— А як ви будуватимете комунізм і ста-
нете комуністом? І не знатимете мене? А зна-
тимете льотерію?

Франц

пригортає

— Я будуватиму комунізм, але я залишусь
вашим Францем.

Міллі

одсовується

— Ви забули, що було вчора. Ви не взяли
мене з собою, коли тікали!

Франц

— У страшну пустелю?! Там пісок і вітер.
Мене раптом наздогнали сумніви.

Міллі

— Німецька дівчина мусить бути завше коло
свого нареченого.

Франц

— Алеж там було небезпечно! Я не міг
важити вашим життям.

*Павза. Міллі силкується схопити
думку.*

Міллі

— Гофман пише, що не можна важити
тільки любов'ю. А життям мого батька ви ж
важили?

Франц

— Довгий без кінця шлях. Степ. Пастухи,
що ходять, мов апостоли, коло отар. Ви від-

чули б страшний одчай. Вас пекло б сонце і шпурляв на землю вітер. Вас мучила б жага.

Пробігає до лікарні Венгер та міліціонер.

Міллі

— Але я була б з вами, Франце.

Франц

— А смерть, Міллі?

Міллі

— Я боюсь тільки льотерії. Ви витягнете інший нумер, не мене.

Франц

пригортає

— Чого ж ви гніваєтесь, Міллі?

Міллі

одсувається

— Ви не взяли мене з собою. Я хотіла бути німецькою дівчиною.

Франц

— Ви й так німецька дівчина. Поцілуйте мене, — мені вже треба йти на збори.

Міллі

змушує себе говорити спокійно

— Так от вона — ваша любов?! Збори, справи. Льотерія?!

Франц

— Ви смішні, Міллі. Я — інженер, — я — мужчина. Я не можу з'ясовувати вам мої справи. Ви не зрозумієте їх... Що ви мені одповісте, коли я скажу вам, що чесність може виглядати в степу, як злочин?

Міллі

устає, голосно

— Ваші справи мене не обходять! Залишаю їх вам! Я — смішна? А ви негідні німецької дівчини. Ви — боягуз! Ви тікали од мене, бо зробили якийсь непристойний вчинок! Геть, я вас не знаю!

Франц скочив на рівні. Протяг руку до Міллі, але вона замахала руками.

Франц

остовпівий

— Стривайте... Зачекайте... Я ж вас люблю, Міллі...

Міллі

— Геть од мене!

Франц помалу відходить. Міллі падає на лавку і починає плакати.

Міллі

крізь сльози

— Ви ще мене не знаєте... Я вас застрелю і не плакатиму...

Плаче. З лікарні виходить схвильована Венгер

Венгер

— От тобі й на! Чого це ви плачете?

Міллі

— Ніхт любить... Льотерія...

Венгер

— Ну й хай йому грець. Ходімо зі мною. Заспокойтеся.

Міллі

— Ніхт розумі...

Венгер

— Диявол йому в печінку, от що. Ходім зі мною. Ніколи я не повірю, щоб дві жінки та не зрозуміли одна одну. Та ще й у наших таки справах.

Міллі

— Ніхт розумі.

плаче

Венгер

— Нічого, зрозумієте. Я оце була коло моєї Майки. Жар, температура, плаче, бідна. Упізнала мене і почала жалітися. Таке безпомічне, довірливе. Вірите, аж заплакати хотілося. Ходімте.

Міллі підвелася. Пішли. Дальша розмова в русі.

Венгер

— Моя Майка надзвичайна дитина. Коли я приходжу було з роботи, вона сідає мені на руки і розповідає новини. Мова в неї, звичайно, дитяча.

Міллі

— Ніхт розумі.

жалібно

Венгер

— Я її теж не зовсім розумію. Батько — той краще її знає. Більше буває з нею. Оце треба не затигти зборів та знову до неї по-біти.

Міллі

— Ніхт розумі.

52

VII СЦЕНА

Церква-їдальня. Людей уже чимало. Заходить Сивий з Гвардією. Продовжують розмову.

Гвардія

— ...міста завше будуть містами. Ніхто їх руйнувати не збирається.

Підходять до директора та голови завкому.

Сивий

— Я не кажу, що диктатура пролетаріату поруйнує міста. Мені подумалось оце — скільки є дармоїдів по наших містах. Живуть і... живуть. І ні до якої кляси, кажуть собі, не належать. Потім я подумав, що багато наших міст розвалиться і загине. Красота.

Директор

— Що це ти вигадав?

Сивий

— А те, що будуть міста коло груп великих заводів, або там, де столиці республік. Решта міст поступово розвалиться. Оце діалектика.

Гвардія

— Це ви на лекціях проробляєте?

Сивий

— З'ясовував нам лектор про те, звідки пішли міста. Виходить — усе з економіки. Ну, а тепер економіка інша, от і міркуй сам.

53

Голова завкому
— Пояснив би нам більше.

Сивий

— Це я йшов так і подумав. Що буде з тими містами, які не є промислові центри та столиці? І надумав. „Міста були центри торгівлі“. Були? Факт! „Ремісничі центри“. Були? Факт. „Фортеці од ворогів“. Були? Теж факт. „Резиденції князів“. Були? Безумовний факт. Тепер немає ні одного, ні другого, ні третього, ні десятого факту. Оті міста розвалюються. Красота?

Гвардія

— Говорили ми з ним про голубів, говорили про квіти, а тепер аж на міста з'їхали!

Голова завкому

— І поїдемо далі. Уже чимало народу зібралось. Чи не післати по інженерів?

Директор

— Іван Павлович зараз буде. Він переглядає зведення по заводу для газети.

Гвардія

— Тим часом будемо починати. Завкоме, це твоє діло.

Голова завкому

— Венгершу б почекати.

Директор

— Нічого нюні розводити. Та нехай у мене зараз сто батьків умирає, а я зборів не покину і до них не піду!

ді Гваря

— Ти у нас гвоздь! А куди вона поділась?

Голова завкому

— Побігла до хворої своєї дівчини. Сказала, що зараз буде.

Гвардія

— Діти — це квіти нашого життя. Вередлива рослина! Ще вередливіша од моїх китайських троянд.

Сивий

сміється

— І од кентії кентербері!

Гвардія

— Та проте почнемо. Тим часом і мати хворої квітки прийде. Вона завше в курсі діла.

Голова завкому одтягає одного стола набік. Стукає олівцем.

Голова

— Товариші, дозвольте розпочати роботу.

Всі потроху розсідаються. Присутніх — чоловіка півсотні. Це — актив заводу: майстри, ударники, начальники цехів.

Голова завкому

— Для ведення зборів треба обрати президію. Завком пропонує такі кандидатури: на голову ось цього юнака...

Показує на Сивого. Загальні оплески. Вигуки — „згодні“.

Голова

— ...а на секретаря колишнього червоноармійця і підшефного колгоспника, а тепер нашого таки робітника — ось цього товариша.

Показує на Рудого. Оплески.

Голова завкому

— Проти нема? Нема. Президія, займіть місця.

Гвардія

— Я пропоную ще одного члена президії — представника від комсомолу товариша інженера з електрозварного цеху.

Голова завкому

— Проти нема? Нема. Займіть місця.

Президія сідає до столу. Третім — молодий інженер. В цей час заходить — Іван Павлович та інженер з тресту. Окулярні. Пиха. Сигара

Сивий

— Почнемо, товариші. На повістці двоє питань: доповідь трестівського інженера про плян реконструкції нашого заводу та друге питання — втеча з заводу двох чужоземних фахівців.

Голова завкому

— Пропоную перенести питання до поточних справ.

Сивий

— Заперечення є? Перенесене. Доповідача обмежувати часом не будемо, а товаришів що виступатимуть по доповіді, ми просимо

говорити покоротше. Слово даю представникові тресту.

Інженер

виходить, кидає на стіл портфеля, дістає папери, розкладає їх. Гаркавить.

— Е-е, я маю доповісти вам про ті заходи, що їх ми, себто наш трест, гадаємо вжити на вашому паротягобудівельному заводі ім. Жовтневої революції. Реконструкція промисловости вимагає від інженерно-технічного персоналу та від робітників напружити всі сили. Шкідники хотіли загальмувати переможну ходу соціалізму в Росії...

Голос

— У Союзі радянських республік...

Інженер

— ...е-е, пробачте, я забув, що ви живете на Україні...

Голос

— У Союзі радянських республік...

Сивий

— Не заважайте доповідачеві.

Інженер

— Наш Союз радянських республік має необмежені можливості для будовання індустрії. Але ми ще не оволоділи передовою технікою. „Техніка в період реконструкції вирішує все“, як сказав т. Сталін. І ми, себто наш трест, за велетенським п'ятирічним пляном побудови промисловости та колек-

тивного сільського господарства — намітили цілу низку заходів, за якими ми піднесемо на небувалу височінь продуктивність заводів нашого тресту. Ми дамо більшовицькому транспортові швидких і сильних залізних коней. Ми повеземо країну в майбутній соціалізм. „Примара бродить по Європі“, як сказав Карл Маркс.

Голос

стиха, скориставшись з павзи

— Тьотю свою агітуватимеш.

Сивий

спокійно

— Товаришко тьотя, помовчте.

Голос другий

тихо

— Хай цифри шпарить. У нас виробничі збори. Нас агітувати нічого.

Інженер

переконливо, береться до сигари

— Цифри подивиться компетентна комісія. Я доповідатиму тут лише в загальних рисах. Коли когось цікавитиме конкретна річ спеціального порядку — хай подає запитання по доповіді.

Голос

добродушно

— Ну, валяй.

Директор

просить слова

— Товариші, давайте не встрявати в доповідь товарища інженера. Людину, яка прийшла до нас із дорогою душею, ми мусимо привітніш приймати.

Оплески.

Голос

— Больно інтелігентний він. Як в'юн.

Заходять Венгер та Міллі. Венгер обняла Міллі, так ідуть. Сідають разом.

Інженер

ніби нічого не чувши

— Ну, так от. Я хотів сказати декілька слів про ваш завод. Ви сами знаєте, як важко на ньому виконувати плян випуску паротягів. Мені не треба говорити вам про зношеність варстатів, про нераціональне планування цехів, про брак заводського транспорту і погані умови людської праці. В пляні стоїть реконструкція, яка дасть змогу підвищити продуктивність заводу. Що дасть така реконструкція? Випуск паротягів на вашому заводі буде доведено до 300—310 штук на рік.

Голос

здивовано

— Майже щодня паротяг?

— Аж триста штук?

Заходить Франц. Робітники загули. Підходить до крайньої лави, сідає.

Інженер

по павзі

— Але ми, себто наш трест, винайшли ще одного способу реконструкції заводу. Власне, не реконструкції, а повного відновлення. Вартість цього способу така ж сама, як і першого. Зате ефект величезний. Ми матимемо тоді не триста паротягів, а мінімум

триста п'ятдесят штук. Кожного дня із складального цеху виїздитиме паротяг!

Голоси

— Краса яка!

— На сто процентів!

— Ну, ну!

— Тільки машиністів давай, щоб ручку крутили!

Гвардія *не витерпів*

— І що ж ви пропонуєте?

Жінка-майстер

— Який такий спосіб? Це не лівацький закрут?

Інженер

звисока посміхається

— Бачите, це дуже цікавий спосіб. Буває так, що купується будинок. Але з умовою звільнити місце, на якому він стоїть. Трах, бах...

З грукотом у двері влітає дівчина. Біжить, зачіпаючи столи, до президії і там зупиняється. Тривога.

Сивий

— Що таке? Хто ви така?

Дівчина *займається*

— Поссиллали за пперекладачем? Зз німецької ммови. Я пперекладачка.

Сивий

— Тю, налякала. Сідай, перекладачко.

Перекладачка сіла. Побачила Міллі, пересіла до неї.

Інженер *помалу гаркавить*

— Я кажу — раптом будинок зникає. Куди він дівається? Його перевезено на інше місце.

Голоси

— Ну?

Інженер *голосно*

— Трест вирішив купити за кордоном цілий паротягобудівельний завод, як кажуть — на ходу, і перевезти його сюди. Поставити на місці старого. За допомогою німецьких інструкторів оволодіти ним. Випускати 350 паротягів на рік.

Довга павза. Розпочинається галас. Нарада перетравлює пропозицію.

Венгер *спокійно*

— Давайте, товариші, без волинки. Нам пропонують купити цілий завод! Не який-небудь станок, або трактор, а завод. Купити цілий завод! Зрозуміймо це і вислухаймо деталі, щоб усе було ясно.

Жінка-майстер *у розпачі*

— Це — не лівацький закрут?!

Сивий *до інженера*

— Будь ласка, просимо продовжувати.

Інженер

— Ми купуватимемо те, що можна буде перевезти. Різне там обладнання, варстати, заводські креслення, техніку. Акційне товариство, яке пропонує нам завод, налякане економічною кризою і віддасть його майже даром — разом з інструкторами.

Гвардія

— Запитання маю.

Сивий

— Хай закінчить товариш інженер доповідь — тоді.

Інженер

— Я вже закінчив. Я гадаю, що буде доцільніше, коли я поширю її, відповідаючи на запитання.

Гвардія

— Поперше, мене цікавить така штука — якими грішми ми платитимемо за завод? Валутою?

Інженер;

— Червінці ж там не ходять!

Гвардія

— І, подруге, мене цікавить, чи беремо ми підписку з акційного товариства паротягобудівельних заводів на те, що воно не будуватиме за наше золото нового, кращого заводу?

Сивий

— Хто ж на таке питання тобі одповість?

Гвардія

— І, потрете, мене цікавить для сміху, чи будуть під час перевозу оновлені варстати — хоч би так, як у нас оновлялися колись ікони? Чи так старі до нас і доїдуть?

Голос

захоплено

— От язик, як бритва!

Інженер

— Завод там новий. Варстати справні.

Сивий

— Що ж ти, друже, пропонуеш? У гроб наш завод?

Гвардія

— Транспорт соціалізму вимагає паротягів. Перш за все — соціалістичні темпи! Виперeditи капіталістичні країни. Ми били їх у громадянську війну. Ми битимемо їх технікою! Для цього треба бити в капсуль! Капсуль у нас — це завод, який виробляв би не триста паротягів на рік і не триста п'ятдесят, а тисячу паротягів. І квит.

Здіймається галас. Це болюче місце заводського активу.

Голоси

— Правильно!

— Діло говориш!

— Лівий загибщик!

— Йому тисячу подай!

— Який розумний! А грошей де візьмеш?

Сивий

— Дисциплінка, товариші! Забирайте слово і говоріть, а не кричіть без толку!

Іван Павлович

— Я вважав би за потрібне, щоб виступив товариш директор заводу.

Сивий

— А ви самі?

— Я потім...

Директор

— Добре, я скажу. *Павза.* На мою думку трест правильно зробив... *Павза...* приславши нам товариша інженера для інформації... *Павза.* Я думаю, що купувати заводу не треба.

Венгер пильно подивилася на директора. Інженер з тресту осміхнувся про себе. Гвардія завмер.

Директор

— Іван Павлович — мій помічник — тямучий і відданий нам інженер. Він проти купівлі. А хто ж із нас знає так наше діло, як він? Мабуть і заводи закордонні всі напам'ять знає?

Голоси

- А так.
- Звичайно.
- Справді.

Директор

— Чий пак наш завод був до революції? — бельгійський чи німецький?

Гвардія *похмуро*

— Німецький. Одного німецького горбаня.

Директор

— Я думаю, що найкраще було б — купити за кордоном дещо з нового обладнання, переустаткувати цехи, перебудувати завод, підвищити кваліфікацію окремих робітників, зокрема ливарників, і надійно, точно, без за-

тримки випускати собі триста паротягів на рік. У хмари залетіти легко, та падати звідти боляче, товариші.

Оплески.

Іван Павлович

— Правильно каже бригадир Гвардія. Воно, звичайно, триста паротягів на рік мало. Тисяча паротягів краще, а якби десять тисяч, то було б зовсім добре. Алеж ми не прожектери, ми — практики! Нащо нам залітати в хмари, як каже товариш директор? Адже паротяг — не аероплян? Я — головний інженер заводу. Я кожного нашого робітника знаю, як самого себе. Я — перш за все — практик і тільки практик...

Гвардія

стиха

— Меншовики теж були практики.

Іван Павлович

— Я меншовиком не був. А завод наш знаю і робітників наших знаю. Я вам ручусь, що половину закордонних станків буде поповано на другий же день! Одними прогулами ми зведемо продуктивність німецьких машин до рівня наших одпрацьованих „калош“!

Молодий інженер *з президії*

— Прогульників ми закопаємо в землю!

Іван Павлович

— Шановний мій колега висловлюється надто категорично. Та од висловлювань нам не полегшає. Я пропоную одмовитися од купівлі, потроху підносити продуктивність на-

шого старого заводу, вчити робітників, до-
ступово допускати їх до закордонних машин
і потім лише ставити питання про купівлю
закордонного заводу, товариші.

Молодий інженер *з місця*

— А ви не думали над тим, що на відста-
лій техніці — і свідомість буде відставати?

Іван Павлович мовчки сідає на місце.

Робітник у матросці

— Ми, молодь, схвалюємо діяльність тре-
сту... Завод обов'язково треба купити!..

Молодий інженер

— За себе говори, а молодь сама може
сказати!

Робітник у матросці

— Товариші, ми відібрали у своїх капіта-
лістів фабрики і заводи. Тепер ми відбираємо
ці заводи у закордонних капіталістів!

Жінка-майстер

— Купуємо за валюту, синок!

Робітнику у матросці

— Ми перевеземо до себе всю індустрію!
Машини запрацюють у нас, у вільній проле-
тарській країні.

Захоплення частини активу.

Робітник у матросці

— Я хочу надіятись, що надходять уже
ті часи, коли ми не лише завод купимо, а
разом із заводом і весь пролетаріят!

Жінка-майстер

— Ну, й дурило з тебе, синок! Ти собі
краще розуму купи! Хіба ж пролетаріят мо-
жна купити? Це лівацький закрут!

Гвардія *спалахнув*

— Пропоную позбавити його слова. Дого-
ворився до ручки. Ударник гороховий.

Сивий

— Нікому не даю слова. Заспокойтеся.
Поясню товаришеві ударнику, що сказав
він... на красоту. Що й на ноги не озуеш.
Слово даю інженерові електрозварного цеху.
Говори, комсомольська гарячка!

Франц *підвівся*

— Я хочу говорити. Прошу слова, това-
ришу бригадире.

Сивий *розгубився*

— Будь ласка, говоріть.

Франц

— Я хотів тут лаятись, товариші. Хотів
висловити вам усю мою гіркість. Та пролу-
нало невелике слово, і я розгубився і забув
за лайку. „Пролетаріят купити не можна“, —
сказано було переді мною. І великий степ
замкнувся обр'ями та підвівся заводами.
Держава неймовірних розмірів стала наздо-
ганяти передніх. Веде її нова кляса, вчораш-
ній раб, завтрішній володар світу. Я кинувся
в степ, як у море. Який там вітер!

Венгер

— Товаришу Адере, повторіть ваші вчорашні обвинувачення. Сьогодні вітру немає, і вам не треба буде так голосно кричати.

Франц

— Який там вітер! Обрії хвилюються од вітру. *Павза.* Я, мабуть, тікав од самого себе, Венгер. Не на заводи наголос, а на людей. І у вас виростають нові люди. Із однією волею. З одним бажанням. Одностайні, клясово свідомі.

Венгер

— Товаришу Адере, ви здається вчора казали інше?

Франц

— У людини іноді бувають обов'язки, які пов'язані з усім її попереднім життям. І вона спинається на ноги, виходить у степ розпачу і хоче вирости, щоб побачити, що лежить за обріями.

Венгер

— І ви побачили, Адере?

Франц

— Я побачив станцію Пересторога. І від неї два шляхи — вперед і назад! *Павза.* Я повторював багато разів, що вам треба купити заводу. Повторюючи, сам не був останнім часом певний. І тепер я щиро не знаю. Сьогодні я маю сміливість сказати — не знаю!

Павза.

Сивий

— Слово інженера електрозварного цеху. *До Гвардії.* Диви, голубе, якого ми з тобою вивчили!

Молодий інженер

— Я, товариші, говорити красно не вмю, а скажу по-простому, по-робочому...

Голос дружній

— По-інженерському!

Молодий інженер

— Ні, таки по-робочому. Бо я був робітником до інженерства і залишився робітником, одержавши інженерську освіту. От що я вам скажу.

Голос ворожий

— На шкуру вивчився!

Молодий інженер *скипів*

— Не наривайся! Я бачу, хто там реплікує! Це той моряк, що в півній плаває! Ти, браток, краще на роботу наполяж...

Сивий

— Без компліментів, товариші.

Молодий інженер

— Мовчи, завком. Я на нього може вже рік дивлюся! Він мені, як шмат легенів, застряв у горлянци!..

Голос

— На спуг бере.

Молодий інженер

— Це ти нас на спуг брав! Це ти кидав на нас пляшки і заклепки, коли ми запроваджували електрозварку! Це ти був проклятий опортуніст і назадник!

Сивий

— До діла, товаришу інженере.

Молодий інженер

— Вони нас цькували, коли ми заводили електрозварку. Вони псували нам дроти. Вони не вірили, що можна зробити без заклепок хоч би й цілого паротяга!..

Голос

— Куди заїхав!

Молодий інженер

— Не заїхав, а факт! Наш комсомольський цех зварив мостового звода?— Зварив. Варимо цистерни?— Варимо. Заощаджуємо сотні тонн металу?— Так, заощаджуємо. А ти на нас дротом шпурляв?!

Директор

— Говори про справу.

Молодий інженер

— Говоритиму, товаришу директоре. Я не буду оглядатися, що мені скаже Іван Павлович! А ти без нього й кроку не ступиш. Який ти не є міцний директор, а обдурить тебе на техніці хто схоче. Техніки — не знаєш — значить вчити треба.

Сивий

— Ще маєш три хвилини.

Молодий інженер

— Я за хвилину скажу, що я думаю про цю лавочку. Нас переконають купити завод. Нащо його купувати?— щоб німці наші гроші побудували собі кращого! Не, дружочки, видихуйте собі сами свою стару техніку! Правильно каже товариш Гвардія — ніяких купівель старих заводів! Дайош зверх-американські! Перегнати Європу, он як! Отак можна домовитися до того, що, купивши завод, і соціалізм готовий захочемо до себе перевезти! Не, дружочки, то соціалізм не наш. Свій ми сами зробимо! І заводи сами побудуємо. Я тільки боюсь, чи не іде вже до нас цей німецький завод швидким поїздом.

Інженер з тресту

— Е-е, я забув вам, товариші робітники, сказати, що ми, себто наш трест, так би мовити, себто принципіально, — цей завод уже купили. Справа ходила про те, щоб поінформувати актив заводу і підготувати до цього. Мене командировано за кордон оформити угоду.

Павза. От-от вибухне обурення. Гудок. Довгий.

Венгер

— Товариші, увага. Перерва на десять хвилин. Ті, що мають іти зараз на зміну, хай залишаться ще на півгодини. Товаришів інженерів ми не затримуємо. Товариші члени партії, прошу на сцену на збори фракції.

Легке хвилювання. До вітаря йдуть Венгер, Гвардія, Рудий, жінка-майстер, директор, молодий інженер та частина зборів. Постає галас. Інженер з тресту та Іван Павлович виходять. Франц сидить, закам'янівши, одвернувшись од Міллі. Перекладачка раптом підійшла до Сивого.

Перекладачка *заїкається*

— Тттоварришу гголова. Кккого я мушу ппперекладати? Ттут усі ччудово розуміють одне одного!

Сивий

— Тебе саму треба перекладати. Посидь.

Перекладачка одійшла і зустрілася з Міллі, яка рушила до Сивого.

Перекладачка

— Фффройляйн Хейман хочез вами говорити.

Сивий,

його оточили робітники

— Будь ласка, послухаємо. Вона по-нашому розуміє?

Міллі, *печальна усмішка*

— Ніхт розумі.

Робітник

— Ох, і дівчина ж, — як ляля!

Перекладачка

— Фффройляйн Хейман ххоче ссказати ддекілька сслів. Вона пппп...

Сивий *лагідно*

— От що, дівчино. Ти, коли говориш, то співай. Просто — бери і співай. А то тебе ніхто й заміж не візьме. От спробуй співати.

Перекладачка *зашарілася*

— Я с-с-спробую. В-в-вона співає просить сло-ва.

Сивий

— От і красота. Хоч зразу під вінець!

Міллі підходить до Франца.

Міллі

— Вони вас образили, Франце.

Франц радісно кинувся до Міллі.

Франц

— Ні, дорога моя, вони хочуть уставити мені нові очі.

Міллі

— Окуляри? Нашо окуляри?

Франц

— Не окуляри, а очі. Мої старі очі не бацать дороги. Треба вирвати їх і поставити очі якогось комсомольця.

Міллі

жалібно

— Я не розумію, Франце. Ви, здається, хочете зробитися комуністом?

Франц

— Вони хочуть, щоб я побачив те, чого ще немає. Чого не знає заводська практика. Чого не було в світі, і що — невідомо чи буде. Очей мені треба.

Міллі

— А... це боляче?

Франц

— Дуже боляче, Міллі. Я кажу те, що я знаю, а вони — те, у що вірять. З яких це пір віру я поставлю над знанням?! Льотерію...

Міллі

— До речі, перекладачка не знає, чи є у комуністів любов!

Франц

— Дівчино моя, це дурниці! За очі думайте, а не за серце. Я ось поїду у відпустку до дому. Поживу трохи в моїй старій Німеччині. Спробую роздивитися. Від нас тут вимагають трохи більшого, ніж сама техніка — вимагають нових очей. Чи найду я в собі чесності повернутися сюди?

Міллі

злякано

— Ви скоро ідете?

Франц

— Так. Скоро.

Міллі

жальбно

— А я? Мені не можна вас загубити. Німецька дівчина...

Франц

перебиває

— Бійтеся загубити саму себе, Міллі!

Тим часом збори фракції скінчилися. Міллі підходить до Венгер, довірливо її обіймає.

Міллі

несміливо

— Моя люба фрау... Я — німецька дівчина... Я живу у вас і думаю, що це — край світа... Ви не образитеь на мене, коли я запитаю вас?.. Скажіть мені всю правду. Чи є у комуністів любов?.. Чи так собі — проста льотерія?.. Тихо. Мені хочеться любити... *Схлипує.*

Франц вибігає.

Сивий

до перекладачки

— Перекладай швидше. Бачиш — неув'язка.

Перекладачка

зашарілася

— Нне ххочу!

Сивий

— Що таке — не хочу? Перекладай!

Перекладачка

— Ффрройляйн Хххейман кккаже...

Сивий

— Співай же, співай!

Перекладачка *пробує співати*

— Фройляйн Хейман каже дурниці...

Робітник-німець

байдужим тоном

— Фройляйн цікавиться, чи є у комуністів любов!

Венгер сміється, обіймає Міллі.

Сивий

— Немає. Ніякої любови. Тридцять років живу із своєю старою. І разу не чув про любов.

Венгер

— Обов'язково є! Як же так!

Сивий

— Від фракції слово має секретар партійного комітету, товаришка Венгер.

Хвиля оплесків.

Венгер

— Людина сама доб'ється потрібної їй кляси. Мені здається, що товариш Франц багато побачить у сьогоднішній Німеччині. А Німеч-

чина не є кращий вийняток у капіталістичному господарюванні. Згадаймо тези Виконкому Комінтерну. Добре каже директор заводу. „Не залітаймо, — каже, — в хмари“. Правильно говорить головний інженер заводу. „Ми, — говорить, — не прожектири, а практики“. Добре по-молодому хвилюється інженер електрозварного цеху. А невеличку деталь вони випустили з очей. Усі випустили з очей. Хоч говоримо ми про неї нерідко. Нагадаю товаришам директиву партії: „Наздоганяти в основному, випереджуючи по окремих ділянках“. З цього виходять соціалістичні темпи. У товариша Гвардії — правильний капсуль!.. Як ставить партія справу про реконструкцію чи про побудову нових заводів? Соціалістичні темпи! Ось головний важіль! Керівництво заводу не надіється на наших робітників? Хочє допускати до нових машин не зразу? Ми взялися керувати державою зразу! Наш заводський загін робітничої кляси з честю візьметься й до нових машин! *Оплески.* Але, як каже партія про купівлю за кордоном машин? Ми не маємо права купувати того, що ми можемо на даному етапі зробити сами! І коли трест вирішив купити завод, то ми мусимо послати туди нашого робітника — хай він подивиться, чи не можемо ми сами його побудувати. Ми пропонуємо кандидатуру товариша Гвардії, що знає німецьку мову. *Оплески.* Поїдь, товаришу Гвардія, подивися, зв'язися з робітниками того заводу і скажеш нам. Може ми його сами можемо збудувати?

VIII СЦЕНА

Льокаль із різною публікою. Робітничий притулок. (Місце, де людина може пити цілий день одну свою склянку пива і падати на стіл від голоду. Замаскована убогість. Незамаскована — одразу ж ховають за пишній фасад капіталістичного життя!) Саме кінчає грати музика — все, як по добрих ресторанах. Пари, що танцювали поміж столів, сідають на місця. Сцена для виступів. Коло столика сидить Карл, літній робітник із шрамом на обличчі. Окуляри. Люлька. Нагадує Сивого. Поруч Карла — молодий.

Молодий

— Ніяких зборів нам не дозволять. А збере-
мося — заарештують.

Карл

— Шкода. Нам треба зібратися. У нас бу-
дуть гості. З СРСР.

Молодий

— Може в лісі зібратися? За містом?

Карл

— Романтики тобі хочеться? Може ще по-^{сміється}радиш зібратися на кладовищі, під хрестами?

Молодий

— Як же обійти поліцейську заборону?
Ви все жартуете!..

Карл

— Із жарту може й діло вийде. Ти любиш танці?

Молодий

— Із гарною дівчиною? Чому б ні!

Карл

— Так от що я зробив: я найняв для зборів залю Германа. Зрозумів? Іди та приходи із дівчатами.

Молодий відходить. До Карла наближаються: Високий та Гвардія.

Високий

— Ось вам і сам товариш Гвардія.

Карл

простягає руку

— Привіт. Прізвище в тебе гарне.

Гвардія

сідлає

— Дали в підпіллі. Так і залишилось.

Карл

— Військову силу організував?

Гвардія

— Червону гвардію на нашому заводі.

Карл

— А тепер гвардія торгівлею займається? Заводи купує? Може вам треба соціалізму? Ми вам недорого свій продамо. Поліцейський.

Гвардія

— Хіба — на мило! А більше ні на що.

Карл

— А з заводом — і робітників купуй разом. Все рівно самі побіжать.

Гвардія

— Так до заводу звикли?

Карл

— Щодня їсти звикли. Щодня ночувати в хаті звикли.

Гвардія

— Значить, такий у вас соціалізм?

Карл

— Сам кажеш — на мило...

Гвардія

— Ото стільки горя я вам завдам?

Карл

— Ти на наше горе не зважай. Сами його видихаємо. Не жалій.

Гвардія

— Завод безумовно поганий. Мені робітники всі хиби його показали.

Карл

— І що ж ти вирішив?

Гвардія

— Ти якої спеціальности, брате? *замислився*

Карл

— Паротягової.

Гвардія

— Між іншим, погана у вас погода в Німеччині. Ти на зборці працював? У вас пароперегрівники звідки йдуть?

Карл

— З електрозварного. А що?

Гвардія

— Правильно. Так воно й є.

Карл

— Екзамен мені робиш?

Гвардія

— У нас і досі бояться електрозварки. Пароперегрівники ще відливають.

Карл

— Ти робітник, чи адміністратор?

Гвардія

— Робітник. Послали мене сюди, бо тут не кожному адміністраторові повіриш. Та ще коли він не робітник.

Карл

— Наш завод кращий од вашого?

Гвардія

— Новіший. Більший.

Карл

— Може купиш? Хазяїн недорого візьме.

Гвардія

— А твоє буде яке слово? Купувати?

Карл

— Ні, не купуй. Даром не бери. У вас треба будувати соціалізм на нових заводах. Цей завод — для нашого хай залишиться.

Гвардія

— Коли б я купив завод — то куди б робітники пішли? На вулицю? Попід вікна з протягнутою рукою?

Карл

— Ми пішли б на вулицю. За нас не думай. Тебе послала наша кляса.

На естраді поновлюється рух.

Конф'еранс

— Сьогодні у нас екстра-виступи. Сміх — сльози. Першим номером виступить відома красуня, власниця уральських плятинових копалень, баронеса Ікс.

Баронеса

відповідної убогости, басом

— Рроманс „Уйді, мечта“. *Співає:*

— Уйди, мечта! О, прочь уйди, злата,
Красавице млодой груди не растерзай!
На сіневе небес раскрылись двері рая,
І сиплет лепесткі на землю чудний май!
Уйди, мечта, вель он не возвратітся—
Он умер весь от ран—в Бразіліі сирой.
Єво больная тень к красавице стучітся,
Красавице стучіт вечернею порой!

Гвардія

— Може б ти поїхав до нас?

Карл

— Жалієш, що без роботи буду? Що по-
під вікнами піду?

Гвардія

— Я ж заводу не купую!

Карл

— Заводів у нас багато, і безробітних—
мільйони...

Гвардія

— Я бачив Франца—наш спеціаліст, ні-
мець. Злякався він безробітних. Каже, що
повис у повітрі між двома точками. Яке по-
вітря, які точки—так і не добився.

Карл

— Як його прізвище?

Гвардія

— Франц Адер. Каже— „Я бальянсуу в по-
вітрі“...

Карл

— Батько його був мій товариш. Майстер.
А сина—на інженера вивчив. Тихий, любив
кактуси і нізачо не хотів займатися політи-

кою. На нашому заводі обоє з сином пра-
цювали.

Гвардія

— Він настоював, щоб ми купили ваш за-
вод. Комерційна вигода, казав.

Карл

— Там у вас настоював?

Гвардія

— У нас. Тут він мовчить, і так мені зда-
лося, що хоче заговорити.

Карл

— А ти з ним не говориш?

Гвардія

— Людина сама доб'ється потрібної їй
кляси. За нас працює історія.

Карл

— У вас багато таких гострих?

Гвардія

— А ти думав—жарти державою керу-
вати?

*На естраді кілька офіцерів-бала-
баєчників. Пошарпана одежа, погони,
у одного болять зуби, дуже різно-
мастні та різноплянові.*

Конферанс

— Бойові руські полковники заграють на-
ціональну пісню горців Кавказу.

*Балабаєчники бахають „Ухаря-
купця“. Один у черкесці похмуро ви-
ходить наперед. Танцює, взявши в
зуби звичайного ножа.*

Гвардія

— Ось вони — наші хазяї! Прокляті душі країни! Вони нам шахти водою заливали! Робітників та селян розстрілювали!

Карл

— Грають добре.

Гвардія

— Одного мого товариша повісили. Три дні не давали зняти. І зараз перед очима стоїть. Сина мого замучили. Я сам ледве втік од вірвовки...

Конферанс

— Національний український герой, отаман гетьманського війська, фельдмаршал фон-Китичка. Покаже військовий танок, який танцюють його козаки перед боєм.

Виходить п'яне, запухле сурло. Сині штани, жупан, медалі на ньому, шаблока. Мовчки починає одразу ж „сидити“ гопака. Його наздоганяє музика.

Гвардія

— Це — актор?

Карл

— Емігрант. Їх не розбереш. Вони наче зроду актори.

Гвардія

— І в нас такі є. Естрадники. Трудящий елемент, члени профспілки, — все як слід. А виступають так, як оцей орел. Соромно!

Карл

— Невже він фельдмаршал?

Гвардія

— Не дуже. Просто контрреволюціонер. Ти знаєш — багато ми їх... набік якби його сказати по-німецькому слово „коцали“? Показує. Розумієш — голову геть, руки геть, ноги — до чорта! Били, як хотіли. Гетьман півроку був у Києві. Імперіялістам хліб давав, м'ясо давав, усе давав. У нас на Україні його програму знають!

Карл

раптом

— Там у нас ковальський цех дуже добрий...

Гвардія

— Справді добрий. А що?

Карл

— І механічний. Може б ти купив ці цехи окремо. В них добре можна працювати. А решта цехів — не годяться.

Гвардія

— Я, брат, тебе розумію. Але я даю тобі слово паровозника, що немає в мені жалости. Я не купую завод з інших причин.

Карл

тихо

— Ти не подумай, що ми боїмося піти на вулицю!

Гвардія

зворушений

— Брате, дай оглянемось навкруги! Світ великий стоїть округ нас і махає нам і кричить! Ніяка інтервенція нам не страшна! Зрозуміє нас увесь світ!

Карл

— Якою ж мовою?

Гвардія

— Такою, що її добре добирали в дев'ятнадцятому році французи, греки, німці, зуави і інші нації. Нашою, пролетарською. *Стає в позу. Говорить без чужої вимови.*

— Камрад! Пролетаріят! Пуанкаре сволоч! Вів ля Франс! Солідарність! Рубай їх до цурки! Топи своїх лятенантів! Канонами не стріляй! Повстаньте гнані і голодні, і — квіт!

— Бачиш, зрозуміло на весь світ!

IX СЦЕНА

Кабінет. Вікно з важкими гардинами. Лямпа. Мало світла. Величезний стіл і таке ж крісло. Сидить маленький горбань. Мов дитина. На столі дзвонить один з телефонів.

Горбань *голос, як пищалка*

— Так, слухаю. Ви, Ернсте? Як тріскотить в рурці! Наша стара Німеччина не вміє вже й телефонів лагодити!

— Болить голова. Не люблю весни — вогко та парко. Здоров'я слабе. Одужаю, одужаю! Обов'язково! Зроблю вам іще одну прикрість. Ну, ну — не треба сантиментів! Знаю, що ви не дочekaєтесь, доки я здохну. Чого ж ображатися? Це — ваше право, право молодого вовка. Ви заступите старого, коли його виволочуть на смітник. Ну, звичайно! Я вас не даром узяв за сина. Молодість думає, що

вона звоює світ? Але не забудьте, друже, що ми старі, як світ. Хто? Вовки-одинаки. Ті, що полюбляють анархію. Не лякайтесь — анархію виробництва. Один на всіх і всі на одного. Прошу, прошу. Ви тішите вовка-одинака. Я хотів би бути молодшим. Я — людина, а не я — капітал. О, ні — не для весни! Я допоміг би вам у близькій і невідкладній бійці. Ви непевні, що вона близька? Повірте старому вовкові. Знаю. Шрами є на вухах і на шкірі...

Заходить Франц.

Горбань *продовжує*

— Бувайте здорові. Заїздіть до старого.

Кладе слухову трубку. Запрошує Франца сідати.

Франц *машинально*

— Як здоров'я, пане директоре?

Горбань

— Так собі, Адере. Скоро помру. Не любить мене Німеччина. Треба теплих країв.

Франц

— Власне ВИ не любите Німеччини, пане директоре.

Горбань

— Ви вже так думаєте? Я хворий, Адере. Мені час уже згадати за той світ. Роздати грошей попам, поширити дім для сиріт, асигнувати кошти на лікарню. Мені час уже вичати псалмів та купити путівника по царстві небесному.

Франц

— Я приїхав у відпустку. І мені треба купити путівника по Німеччині. Хоч Німеччина — не царство небесне, а всього лише республіка. От і ваш завод стоїть.

Горбань

— Я його поміняю на гроші. Ви одержите ваші комісійні.

Франц

— Вони обпечуть мені руки. Я починаю думати, що старі заводи хай валяться там, де їх побудовано.

Горбань

— У покупців є можливість усе оглянути. Яка мені вигода продавати нові станки? Коли більшовикам треба буде великих паротягів — вони звернуться до нас. Не думайте ж ви, що вони сами їх будуватимуть на їхніх старих заводах?

Франц

— А ви побудуєте собі нового заводу?

Горбань

— Покищо ні. Криза охопила. Тепер у нас мало механізоване виробництво каменем висить на наших справах. Ми хочемо, щоб цей камінь із нас було знято.

Франц

— І заплачено за це право — грошми?

Горбань

— Ви мило жартуєте. Хоч іноді мені здається, що ви трохи необережно подаєте мені

запитання. Я не почуваю у вас щирости. Під час нападу хвороби мені ввижається, що з мене глузують.

Франц

— Говорить наймит із своїм колишнім хазяїном...

Горбань

кричить

— Мовчіть! Я вас бачу наскрізь. Павза. Я себе погано почуваю... Мені здається, що я стою голий у скляній вежі, і тисячі очей пронизують мене, мов кулі...

Франц

— Десятки тисяч інженерів не мають роботи в нашій старій Німеччині. Мільйони кваліфікованих робітників жебрачать на вулицях. Країна технічного прогресу кричить од голоду.

Горбань

— Од голоду, кажете? Ви напевне знаєте, що од голоду? Скільки ви були у більшовиків?

Франц

— Майже рік працював я в СРСР.

Горбань

— І там немає голоду? Немає продовольчих карток? Чи там вам платять більше комісії?

Франц

— Там важко було з їжею. У ідальні нас годували погано... Це правда... Комісійних зовсім не платять. У вас більше...

Горбань

— От бачите!

Франц

— Але там усі знали, чому їм важко. Усі знали, що треба напружити всі можливості. Знали, що з кожним днем буде краще. Там немає на цілу країну вільної пари рук!

Горбань *по павзі*

— Поговоріть іще трохи. Я не збагну, чого ви хочете. Ви агітуєте мене?

Франц

— До слова прийшлося, пане директоре. Ви мене виховували, коли я був у вас інженером. Я тоді не знав подібних питань. Тепер вони обступили мене з усіх сторін... Мов хмари обступають степ...

Горбань

— Я вам казав, що інженер не має діла до політики? Він буде, вигадує, творить людську силу на землі. Він — над політикою.

Франц

— Дозвольте наймитові поговорити із його колишнім хазяїном, пане директоре. Ось так. Наймит працював, збагачував хазяїна, годувався коло нього... і раптом криза. Хазяїн спродує виробництво, виганяє наймитів і чекає, доки криза перейде, доки по землі пройде голод, війна, пустеля, темнота. Потім він потроху почне все з початку. А наймитів візьме нових, бо старі всі вимруть. Правильно я висловлюю мою думку?

Горбань

— Це ви про себе? У вас з'явився хист до соціальних питань!

Франц

— Взагалі. Тепер візьмемо, що існує інший хазяїн, який не знає кризи через іншу свою економічну систему. Що цей хазяїн не спродує виробництва, а буде нові. Що ніколи не викидає наймитів на голод і смерть. І так далі.

Горбань

— Вам здається, що наймит перейде до цього іншого хазяїна? *Кричить.* Хай переходить! Він каятиметься! *Павза.* Га? Про що ми з вами говоримо? Зовсім із голови вилетіло... Ви сказали, що швидко комунізм є найкраща система?

Франц *стурбовано*

— Я цього не казав, пане директоре. Мені здалося, що я падаю і лечу. Із двох боків — дві сили. І куля може летіти мені навздогін...

Горбань

— Добре, Адере. Я задоволений з вашого пояснення. Ви порадили вашим новим хазяям купити мій завод...

Франц

— Тепер я мовчатиму.

Горбань

— Чому?

Франц

— Я думаю, що мої хазяї мусять купувати лише те, чого вони сами ще не вивчилися робити. А ваші варстати... Та ви сами, пане директоре, поговорите з хазяями.

Заходить секретар.

Секретар

— Прошу пробачити, пане директоре. Вони прийшли.

Горбань

— Хай зайдуть. Ви, Адере, можете посидіти і послухати.

Франц

— Я не буду вам заважати.

Рушив ти. Зустрічається із Гвардією, інженером та керівником заводу.

Гвардія

— О, товаришу Франце, як ви сюди потрапили? Посидьте разом із нами. Ми вам дамо дорадчий голос. Ви знаєте цей завод?

Франц

— Я працював на ньому.

Керівник заводу

— Дозвольте, пане директоре, зазнайомити вас із шановними колегами, які приїхали до нас у справі купівлі заводу.

Горбань

— Дуже приємно. Прошу сідати. Ви вже показали їм цехи?

Гвардія

сідає, навмисно не помічаючи протягнутої йому руки

— Мені його лічність знайома. Запитайте його, товаришу Адере, чи він часом не був на нашому заводі за головного хазяїна?

Інженер

лінкувато, гаркавить
— Що ви вигадали, товаришу Гвардія, — він же німець!

Гвардія

— Знаю, що німець. Наш завод належав колись закордонній компанії. Він приїздив якось, і я його запам'ятав до гробової доски.

Інженер

— Я можу запитати. Тільки думається мені, товаришу Гвардія, що ви помиляєтесь.

Гвардія

— Запитайте. Я ніколи не помилявся в таких справах.

Франц

похмуро

— Не треба запитувати. Це дійсно так.

Гвардія

— Замітьте собі, інженере, що я ніколи не помиляюсь на лічностях.

Горбань

— Про що у вас мова, шановні пани?

Інженер

— Ми умовляємося про деякі формальності.

Гвардія

— Говоріть із ним. Ви ще не забули нашої умови?

Інженер

ображено

— Е-е, ви мене, здається, маєте за шкідника промисловости? Ви думаєте, що шкід-

ники і в житті такі, як їх показують на сцені? Ви не довіряєте мені, чи моїй комплекції?

Гвардія

— Прошу пробачити. Ви не так мене зрозуміли. Говоріть із ним. Та гукніть на мене, коли треба буде схватити за горлянку горбатого чорта!

Інженер *до Горбаня*

— Е-е, нам було дуже приємно оглянути ваш взірцевий заклад. Привітна адміністрація *уклін у бік керівника заводу* потурбувалася про те, щоб нам найдетальніше все показати. Ми були здивовані із взірцевої дисципліни в цехах. Нас вразив гарний стан машин та блискуче розплямовання процесів виробництва...

Гвардія *нервує*

Інженер

— Я та пан Гвардія *уклін* — робітник нашого заводу, стара гвардія робітництва, — ми дивувалися з тих результатів, яких ви досягаєте на вашому заводі...

Гвардія нервує, керівник заводу сьє.

Інженер

— ...яких ви досягаєте на вашому заводі. Коли ми виходили з ливарного цеху, віт весни навівали на нас щасливу симфонію прогресу і відродження людства. *Павза.* Ми казали собі із паном Гвардією — яким чином вони досягають таких успіхів, яких ми не

можемо в себе на заводі Жовтневої революції мати?

Гвардія готовий зірватися з місця.

Інженер *тягне*

— Ми сказали собі із паном Гвардією, — яким чином можна на старих станках давати такий ефект? Яким чином станки — інваліди поважного віку — виконують завдання? Навіть нові станки, показані в арматурних списках, позамінювано на станки старі, бо вони, очевидно, краще служать?

Гвардія

раптом хватає за плечі інженера

— Говоріть далі, лийте на них холодну воду! Ви прекрасний спец!

Інженер *кривиться*

— Ви мене покалічите, товаришу Гвардія. *Говорить далі.* Ми сказали собі — яка висока кваліфікація у тутешніх робітників, коли вони на такому заводі роблять чудо...

Горбань, *щось почувуючи*

— Занадто довга передмова. Вам не подобається мій завод?

Інженер

— Дуже подобається. Але візьміть сами: варстати старі, не пристосовані до масового виробництва. Процеси обробки металів — повільні й дорогі...

Горбань

— Ви розумієте, що ви говорите? Вас послано сюди оформити угоду!

Інженер

— Ви, пане директоре, очевидно приймаєте мене за якогось іншого! Можливо, сюди мав приїхати інший інженер, який говорив би з вами може й інакше. І розумів би вас інакше. Тільки це — не я.

Горбань

— У вас є повноваження?

Інженер

— Повноваження на купівлю — є. Але зі мною — представник хазяїв...

Гвардія

раптом устає, до Горбаня

— Дозвольте мені сказати принципово. У вас було два заводи. Один ми завоювали зброєю в сімнадцятому році. Другий ви нам хочете продати. Давайте — на чистоту. Ви говорите од свого імени, вам треба продати завод і на все інше, на все не ваше, — вам наплювати. Я ж говорю не тільки од свого імени. Я мушу думати про інтереси цілої нашої держави. Зміцніться вона од купівлі вашого заводу, чи послабне? Як ви думаєте — зміцніться?

Горбань

тихо

— Весна цього року дуже парка. Мені іноді здається, що я купаюся в гарячому морі. І стою на гарячому піску. *Кричить.* Га, що ви сказали?! Поліція!! *Тихо.* Прошу мене пробачити, я чекаю лікаря... Хай іншим разом...

Інженер

— Е-е, пробачте за турботи. Нам дуже приємно було... *Виходить.*

Гвардія

— Цікава історія! *Виходить.*

Франц

устає

— Пане директоре, бажаю одужати.

Горбань

— Ви сами хворі, Франце. Хворіші од мене. Вам треба лікуватися. Вас треба лікувати.

Франц

— Наймитів не лікують. Їх наймають. *Виходить.*

Горбань залишається сам. Його починає всього трусити. На викривленому обличчі — заплющені очі.

Горбань *верескливо кричить*

— Лікують! Наймити! Каторгу! Каторгу!.. *Падає на стіл. Лежить нерухомо, потім потроху підносить руку. Крутить автоматичний телефон. З великим зусиллям бере трубку. — Алло... ви Ернсте?.. Слухаєте?.. Поїдьте... до поліцей-президіуму... Франца Адера... негайно...*

Х СЦЕНА

Кімната німецької родини середнього достатку. Біля фісгармонії сидить Францова мати — маленька, тендітна — тихо награв щось із Шуберта.

Мати

— Це саме я грала тоді, коли мого батька забирала поліція і робила трус у квартирі.

... і вела його на
... стояв у шкелі
... дуже жарко...

Мати

Франц

— Мутті, мутті, чого це в нас двері не
закриті?

Мати

— Ти прийшов! Тебе нічого нічого не пи-
раділа

Франц

— Мене? Нічого!

Мати

вбігає з клавіати й повертається

— Я замкнула добре двері... Тепер такі
протяги скрізь по квартирах!

Франц

— Тепер по цілому селі протяги гудуть.

Мати

— Як тебе довго не було! Ти прийшов, а
я на тебе ще як слід і не надивилася. Я ша-
слива, що ти прийшов...

Франц

сідас

— Надивишся. От поїдемо разом до Мілі...

Мати

— До Росії?

Франц

— Поїдемо туди, житимемо, працювати-
мемо: Там такий смішний степ. Цеш-ідеш, —
здається, ціле життя йтимеш і до краю не
дійдеш. І така блакитна весна.

Мати

— Я, сине, рада за тебе. Мої дні довгі,
а життя вже коротке.

Франц

— Поїдемо, мутті. Я загубив стару Німеч-
чину, до речі. Я не можу бути наглядачем
біля трупу. Той завод, на якому працювали
ми з батьком, — труп. Я хочу творчого життя.
Я хочу замахати руками і відчуті, що в мене
є крила. Тільки там виростає майбутнє.

Мати

підходить до вікна, виглядає

— Що написати Міллі? Вона турбувати-
меться за тебе.

Франц

— Я їй сам напишу.

Мати

— Сідай і пиши. Ще маєш час. Я так зра-
діла, тебе побачивши. Мені все здавалося,
що я почую постріли коло воріт. Я сіла до
фісгармонії. Ти зустрів Ельзу?

Франц

— Не зустрів, мутті... Що це ти собі ви-
гадала? Які постріли?

Мати

— Балувана дівчина! Я ж їй наказувала —
не пропустити тебе. Певно грається десь із
дітьми. І вона тобі нічого не сказала?

Франц

— Мутті, я вимагаю пояснень!

Мати

— Хіба ти нічого не знаєш? Я думала, що тобі це відоме!

Франц

— Мутті, — ти мене лякаєш!

Мати

— Тобі треба буде вибігти з наших воріт і забігти до сусіднього двору. Він має наскрізний вихід. Я повартую біля вікна...

Франц

— Мутті!!

Мати

— Я ще була тоді молодою дівчиною, Франце. Як мені хотілося повалити кайзера. Я бачила себе мученицею на ешафоті. А оберст сидів коло теплої грубки і не скидав шинелі...

Франц

біжить до сусідньої кімнати й назад

— Мутті, у нас хтось був?! Мої речі перекидано! Швидше кажи мені, мутті!

Мати

— Я все життя мріяла, щоб ти був революціонером. Я вірила, що ти підеш у мене, а не в батька. І ось тепер я почуваю цей біль, — так, ти став революціонером. Ти знаєш, це дуже боляче, — я не думала, що так стискатиметься серце.

Франц

— Я не такий революціонер, як ти думаєш, мутті. Я одержував комісійні за справу, яка

здавалася мені чесною. Проживши рік у СРСР і приїхавши сюди, я побачив, що не можу рекомендувати купівлю заводу. Я дав зрозуміти це. От і вся революційність.

Мати

— Я горда, сине. До нас приходила поліція і шукала тебе. Твоя стара дурна мати плакала, але вона була горда.

Франц

— Вони ще повернуться?

Мати

— Вони сказали не замикати дверей і стережуть на вулиці. Я послала Ельзу тебе зустріти. Аж ти сам якось пройшов. Побачити твою стару матір...

Франц

— Треба тікати. Вони можуть повернутися назад.

Мати

— Сусідній двір має два виходи. Ворота — поруч із нашими ворітьми. Коли тебе чекати?

Франц

збирається

— Я подзвоню, коли зможу. Прощай, мутті. Моя старенька революціонерка!

Мати

— Іди, сине. Я дивитимуся на тебе з вікна. Пам'ятаєш, коли ти йшов уперше до школи, — я дивилася на тебе з вікна? Тобі обов'язково треба попередити твоїх товаришів?

Франц

— Так, мутті. Я мушу сказати їм про себе. Знаєш, не так легко вставляти собі очі. Але мене вже не спинять постріли...

Мати

— Іди і потихеньку співай собі, ніби гуляючи. Хоч би й оцієї... *Співає попередню мелодію...*

Франц

— Поцілуй мене, мутті. Коли зі мною що трапиться, — я хотів би, щоб ти поїхала до Міллі...

Прощаються. Франц вибігає. Мати підходить до вікна, тихо продовжуючи співати. Зупиняється і дивиться на вулицю. Напружена павза. Далекий вигук. Постріл.

Мати

до залі

— Вийшов! Утік!.. *Жваво.* А тепер мені можна й поплакати...

XI СЦЕНА

Убога зала до танцю. Награв піаніно. Меланхолійна, похмура мелодія. Не то фокстрот, не то якийсь менует. Танцюють пари і самотні. Робітнича публіка. Робітниці з фабрик, солідні робітники, молоді хлопці. Танок якийсь аж урочистий. Посередині стоять Карл та Гвардія.

Карл

подібний до Сивого, голосно

— Наші збори оголошую за розпочаті. Не шаркотіть ногами, товариші. Щоб усім було

чутно. Музика, не грюкайте по клявішах. Так, добре.

— Ви знаєте, що нам не дозволено влаштувати збори робітничого активу. Але вони не мають права заборонити нам танці! До речі, ми не завше танцюватимемо під їхню дудку. Затанцюють і вони під нашу!

— Слово даю гостеві. Оплесків не треба.

Гвардія

розгублений

— Я хотів би говорити, стоячи босими ногами на розпеченому металі. Мені це було б легше, ніж говорити зараз, коли вас ще можуть примусити танцювати! Товариші, життя наше — з вами! Я гордий, від'їздячи, передати вам п'ятнадцятитисячний привіт заводу імени Жовтневої революції!

Робітник

високий, мов цвях

— Нас душать, як скажених собак. Розкажи нам, товаришу, про вашу стійкість. Ми чуємо коло себе руки всесвітнього пролетаріату. Ми не здамося. Мертві — ми будемо кричати з могил. Танцюймо, товариші!

До залі забігає Франц. Хитається. Тримається руками за плече. Танці зупинилися. Хоч музика продовжує грати.

Карл

— Продовжуймо танці. Сюди, Франце.

Рух поновлюється. Франц, хитаючись, заходить до кола. Потроху починає осідати на підлогу.

Франц

— За мною женеться поліція... Мене поранено... Я хотів вам сказати... Стою я між двох сил... Я ще не ваш цілком... Але буду ваш... Бачите — зробив уже крок... Болючий крок... Я думав, що не добіжу. Вітер мене повалив на землю... Степ хитається в штормі... Товариші!

Карл

— Танцюймо, товариші! Поліція ніколи не зайде за пораним туди, де танцюють. Біжіть за биндами і лікарем. Ми спробуємо його закрити од поліції. Він тепер наш!

Франц

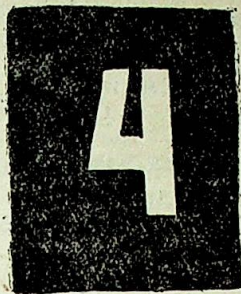
— Я радий бути вашим, але мені здається, що я зараз стану вже нічий... Це — багато простіше, ніж я думав... Коли можна... я хотів би, щоб моя мати поїхала до Міллі...
Умирає.

Гвардія

кричить

— Солідарність! Інтернаціонал! Пуанкаре сволоч! Рубай їх до цурки! Повстаньте, гнані і голодні! І квит!.. *Взяв себе в руки, зупинився.*

Павза.

Вся дія йде під знаком вітру. Він реве над степом, над будовами. Ніби звір тисне, розхитує залізні конструкції. Під голим небом, де стіни не захищають од вітру, він хилисть людей, мов парусні судна, набік. Це — не покора людська, це — змагання з вітром.

XII СЦЕНА

Кімната завкому. Голова завкому нервує. Штурляє стільці.

Голова завкому

— Так тобі не вийде! Я твою кузню вздовж і впоперек перелаю! Не повідомивши завком! Не запитавши партійне керівництво! Могилу копаєте? Робочий клас вас самих у могилу покладе! Душогоби!

Сивий

заходить

— Здоров, Сеня! Різець дерьоть?

Голова завкому

— Аж ось коли допекли! Захрип од лайки. Венгерша своїх справ ніяк не видихає.

Сивий

— Коли ж він буде? Чи довго ще чекати?

Голова завкому

— Ніколи не буде! От — на мою голову і клади її під молот, коли буде!

Сивий

— Як так не буде? Час уже. Чекати набридло.

Голова завкому

— А ти теж чекаєш? Ти теж душогубства хочеш?

Сивий

— Тю на тебе! У тебе, Сеня, різець не дерьоть?

Голова завкому

— І ти на кузню здався? І тебе вже нетерплячка бере?

Сивий

— Бере. По щирості скажу — бере.

Голова завкому

— Сором на твою голову! Нехай би вже — не корінний робочий! Ти ж під станком і виплодився!

Сивий

— Друг він мені, чи ні?

Голова завкому

— Ти вже прогульників друзями називаєш?

Сивий

— Хто? Гвардія — прогульник?

Голова завкому

— Який Гвардія?

Сивий

— Той самий. Що з-за кордону має приїхати.

Голова завкому

— Ну й закрутив. Я думав, що ти про похорон прогульника. Аж у піт мене розмочило!

Сивий

— Про Гвардію я питаю. Коли приїде?

Голова завкому

— Сьогодні приїде. Ось телеграма.

Сивий

— А завод купили?

Голова завкому

— Може й купили. Нам не жалько. Гуляли на старих варстатах, — тепер на нових іржу зробимо.

Сивий

— Слухай, є серйозне запитання: тебе вночі блохи не кусали?

Голова завкому

— Він тобі на роботу не вийшов, він тобі варстата зупинив, а ти на нього — що? Алілюю співатимеш?

Сивий

— Значить, закопати в землю?

Голова завкому

— Ну, ти мене не купи! Я тобі не німецький завод!

Сивий

— А я тобі не інженер з тресту! Ти думаєш — жарту завод купувати?! Ціла волинка по цехах. Куплять чи не куплять? Сторож на воротах — гадалкою зробився. Ідуть повз нього люди на зміну, а він рахує — скільки пройде білявих, чорнявих і рудих... Якісь знаки на цьому вбачає...

Голова завкому

— Купувати чи не купувати?

Сивий

— А тож... Справа, бач, серйозна.

Голова завкому

— Воно, звичайно, — завод не свічка!

Сивий

— Я свої квіти не знаю вже коли й поливав! Усе в голові проблема снується... Що значить купити завод? Це значить — купити всі машини, бо будівель же не перевезеш? А з машинами — купити й темпи, бо кожна машина без темпу не продається. А темп — їхній капіталістичний, от і штука виходить! Ти купив завод, а привіз — гроб на пролетарську справу! Ясно?

Голова завкому

— Ну вже й гроб! Дошок не хватить!

Заходить мати Франца

Мати

— Драстуйте, шановні більшовики. Мене не хотіли пустити на воротах, але я здалеку йшла і не могла чекати.

Голова завкому

— Бітте, сідайте. *До Сивого*. Що вона каже? Мови не доберу.

Сивий

— І я не знаю. Тут мусить бути ціле дипломатичне представництво. А ти — тільки завком.

Мати

сідає

— У вас тут трохи брудно, товариші більшовики. Мій Франц казав, що це його вражало. Але в мене руки вміють працювати... Я революціонерка.

Сивий

— Франц?

Голова завкому

— Звідки вона? Може од Гвардії? Щось із ним трапилось? А ми ні в зуб не розуміємо!.. Біжи за перекладачкою... Вона в цеху, коло інженера...

Сивий

виходить

Мати

— Працюватиму на заводі, дорогий мій. У вас тут, кажуть, робота всім є. А я не хочу сидіти в когось на шії. В ідальні тарілки митиму, чи що... Агітатором можу бути...

Голова завкому

— Пробачте, громадянко, ніяк не втну вашої мови. У нас є лінія, щоб її вчити, але я ніяк часу не маю. Тільки й знаю, що „вас-іздал“ та „бітте“...

Мати

— Мій Франц помер, як порядна людина. А мені й поховати його не пощастило. Чужі поховали. Де у вас кладовище?

Заходить Міллі.

Міллі

— Товарич гольова завкому!

Голова завкому

— Бітте.

Міллі

хвилюється

— Я не знаю, що мені робити. Певно, він до вас не повернеться! Ви його тут хотіли зробити комуністом. Ви загубили чесного робітника... Я хочу поїхати від вас геть! Я німецька дівчина — я поїду до свого Франца...

Голова завкому

— Дуже приємно, дуже приємно! Можете до завтрашнього дня говорити — все рівно не зрозумію... Бітте, сідайте. Зараз прийде перекладачка.

Мати

— Я привезла тобі привітання, дитино.

Міллі

кинулась

— Од кого? Хто ви?

Мати

підвелась

— Я — мати.

Міллі.

— Я боюсь... Зараз на мене впаде світ... Мені страшно...

Мати

— Останні його слова були до тебе, Міллі...

Міллі

— Останні?! Кажіть одразу!

Мати

— Його поранила поліція. Він помер, дочко.

Міллі

— Помер?.. Мамо!..

Падає в обійми до старої, плачуть.

Голова завкому

— Поговорили. А я стою коло них, як кам'яний...

Витирає очі. Заходить Сивий із перекладачкою.

Сивий

— Насилу знайшов! До перекладачки. — Ну, співай нам, що це за баба приїхала... Побачив. От так штука.

Перекладачка *займається*

— Поштива фрау, що у вас тут трапилось?

Голова завкому

витирає сльози.

— А голосять чисто по-нашому...

XIII СЦЕНА

*Край кладовища. Вітер. Двоє копа-
чів. Один працює, а другий сидить
на землі, зіпершись на лопату, і ме-
ланхолійно дивиться перед себе.*

Перший

— Працюй, Данило, щоб могила була в
повному масштабі!

Другий,
мовчить, продовжує дивитися

Перший

— Щоб новопреставленого раба божого
достойно приєднати до теплої кумпанії мер-
ців. Кого ми ховаємо; Данило?

Другий,
не повертаючи голови

— Прогульника.

Перший

— Яка драма на вісім дій із танцями! Усі
мерці однакові — чи прогульник, чи удар-
ник! Що ти там бачиш, Данило?

Другий
*мовчить, устає на ноги, продовжує
дивитися*

Перший

— Перед твоїми очима простяглося кладо-
вище. Мабуть убитий горем дід ховає убиту
горем бабу? Або навпаки.

Другий
мовчить, дивиться

Перший

дістає пляшку, трохи одпиває

— Без горілки хіба поховаєш живу людину?
Та ще такого питаючого? А треба. Кого ска-
жуть — того й закопаємо. Ми єсть спеці.
Що ти там бачиш, Данило?

Другий

раптом сідає і одвертається

Перший

— Щось уколото твоє серце? Вийми ту
занозу і випий.

Другий

несподівано починає співати

— Гей, у лісі, в лісі, стоять два дубочки.

— Гей, схилилися верхи до купочки-и!

Перший

припинив працю

— Добре співаєш. Тільки дуже жалібно.

Другий

— Вилізь та подивись. І тобі стане жалібно.

Перший

вилазить, дивиться

— Дійсно — правильно. Що ж вони там
роблять? Венгерша із своїм чоловіком?

Другий

— А що на кладовищі можна робити?

Перший

— Заробити, випити й закусити!

Другий

— А вони навпаки — дитину ховають.

Перший

— Небесного йому кооперативу! А та стара німкенья чого тиняється по кладовищі? Місяця собі шукає?

Другий

— Квіти принесла. То на одну могилу покладе, то на другу. Мабуть грусть заїдає.

Перший

— Вона така — хоч кого заїсть. Грусть ота. Може вип'ємо?

Другий

— Диви — на могилу покійного Вані поклала!.. Чи думав він, лягаючи з ножем у серці, що йому заग्रяниця квітів принесе?! Показує. А це хто?

Перший

сп'янілий

— Парусна шаланда. Ач, як гнеться од вітру! Як її кидає по морю...

Причалує робітник у матросці на підпштку.

„Матроска“

— Кладовище тут, громадян?

Другий

— Тут воно.

„Матроска“

хитається

— А могилу тут хто копає?

Перший

— Ми копаємо. Єсть спеці. У повному масштабі.

„Матроска“

— А яке ви маєте право копати могилу?

Перший

— Труп — не любить воздуха.

„Матроска“

— Робочий клас, значить, у яму? Без врату?

Другий

— Це ми може на тебе копаємо?

„Матроска“

— Д-да, на мене. Прогульник — це я! От я і злізу в яму... *злазить у яму* а ви мене закопуйте преждевременно... Щоб без музики... Щоб без сорому... Ось я ляжу... *Лягає.* Закопуй робочий клас!..

Другий

— Ти не хулігань! Порядок треба. Хай над тобою промови скажуть, музика заграє. Зараз же вилізь...

„Матроска“

— Моя яма! Закопуй і край!

Перший

— То ж не справді! То буде показовий похорон прогульника!

Другий

— Вилазь, чортів мрець! Лопати покуштуєш!

„Матроска“

— Не вилізу.

Венгер, проходячи, зупиняється. Міліціонер біжить, ніби безвісти.

Венгер *глухо*

— Що тут у вас?

Другий

— Копаємо яму для показового похорону прогульника...

„Матроска“ *з ями*

— Закопують робочий клас!..

Венгер *відсхнулася*

— Хто там?

„Матроска“

— Сам прогульник у повному масштабі.

Перший *повторює*

— Сам прогульник у повному масштабі!..

Венгер

— Кінчайте цю комедію. Ніякого похорону не буде. *Пішла.*

Перший

— Вилазь! Похорон відмінено! А то на тебе німкенья квітів покладе!

„Матроска“ *вилазить*

— Яка німкенья?

Підходить Францова мати.

Мати

зупиняється, квітка в руках

— Його поховано там, а мені здається, що він тут. Із могилами родичаюся. От і свіжа стоїть яма. Яка тут чорна земля! Один син був, а життя попереду таке довге...

„Матроска“

— Мамаша... Дай твою ручку... По гроб життя не питиму...

Мати

— Люди тут, як діти. Вони плачуть коло незасипаних ям...

„Матроска“

— Інтересно мені, мамаша, чи куплять у буржуїв заводу? Не можу на старому працювати!..

Перший

— Куплять тобі маску на морду, щоб коней не лякав.

Мати *кидає в яму квітку*

— Я завтра іще прийду, Франце... *Виходить.*

Перший

— Ну й день! Давай далі, Данило. Спів та горілка — що добра жінка — або вколише, або з дому нажене!

Продовжують спів. Утрюх.

— Гей, схилилися верхи докупочки,

— Гей, там сиділо аж два голубочки-и-и!

„Матроска“

— Неправильно. Аж три голубочки!

З'являється дід-пастух.

Дід

— Поминаєте?

Перший

— Просимо до столу. Похорон відмінено.

Дід

— А покійник був питущий? То випити годилося б, о ратуй мою душу!

Перший

— А ви ще крепкі? На здоров'я пийте.

Дід

добре ковтнув, закусює сухарем з-за пазухи

— Слаба горілка тепер пішла. А кудюю тут на завод, люди добрі?

Другий

— По справі?

Дід

— Аякже!

Перший

показує

— Пройдіть отой завулочок, там будуть ворота.

Дід помалу пішов проти вітру.

Другий

— Сурйозний дід. Як професор.

Перший *розглядає пляшку*

— Добре хильнув голубок! І краплі не залишив. Такому дідові тільки зцистерни пити!

XIV СЦЕНА

Серед степу. Венгер і Міллі.

Венгер

— Зустрілися в степу дві жінки. Два горя під високим небом. І не знають, що їм сказати, як їм одна одну втішити.

Міллі

— О, коли б я могла зрозуміти вашу мову! Мені хочеться піти степом, туди, куди йшов він...

Венгер

— Фронти згадуються мені. Вибухи набоїв і гуркіт кулеметів. Затиснувши серця, йшли ми на ворога. Воля кляси вела нас до перемог. Голодні, босі, кляси ми за майбутнє. Голодні, босі...

Міллі

— І я думаю, що я прийшла б за ним, фрау Венгер. Я почувую себе самотньою, як та хмарка...

Венгер

— І от я — мати. Вона проростала в мені, як зерно. Вона билася в мені. Наші серця були пов'язані. Я народила її. Я стала висока, мов башта, над моєю дитиною...

Міллі

— Мені здається, що в вашій країні немає самотности...

Венгер

— І я — вже не мати. Ніколи не почую її сміху. Сльози закипають на гарячих очах. І мені не соромно сліз, товариші мої...

Міллі

— Мабуть, ваша країна буде вже й моєю країною, фрау Венгер... Я хочу стати достойною мого Франца...

Венгер

— Степ, горе і дві жінки. Поплачемо, товаришко, бо на роботі треба стояти із ясними очима, із твердим серцем і не плакати. Навіть коли ти матір і загубила дитину.

Плачуть обоє.

XV СЦЕНА

Ворота заводу. Чекають Гвардію.

Сторож

— Ніби хтось іде... Рудий чи білявий?

Сивий

— Він, чи не він?

Голова завкому

виходить

— Венгерші не бачили?

Сивий

— Ми Гвардію чекаємо.

Голова завкому

— От морока. Без Венгерші, як без рук. Директор у трест змився.

Сивий

— Може з Гвардією приїде!

Молодий інженер

виходить

— Мені вже на зміну йти, а його ще немає.

Сивий

— Почуємо, що привезе! Може разом із заводом приїде?

Молодий інженер

— Хай тоді краще не приїздить!

Голова завкому

— А може там завод на ручках і на ножках?

Сивий

— І станки — самі автомати?

Молодий інженер

— Ви, старики, — як діти! „А може, а може!“ Кажу вам, що Гвардія приїде без заводу!

Голова завкому

— Ні — з заводом!

Молодий інженер

— Без заводу.

Сторож

— Он іде товаришка Венгер. Чорнява.

Венгер підходить до голови завкому.

Помалу говорить, дивлячись повз нього.

Венгер

— Хто дав оте дурне розпорядження про похорон прогульника?

Голова завкому

— Я ж їм кажу, що цього не треба! Хіба вони послухають? Кузня!

Венгер,

проходячи у ворота
— Негайно анулюй і припини. У нас є інші методи впливу.

Сивий

— Ого, з Венгершею не шуткуй! Так зігне, що закречеш! Ніяке горе не схилить їй голови. Красота.

Молодий інженер

— Гукнете на мене! *Виходить.*

Сторож

— Он він, здається, йде. У білому плащі. Білявий.

Усі вдивляються.

Сивий

— Мода за кордоном чудна.

Підходить дід-пастух. Взяла його горілка.

Дід

— У завод дорога тут?

Сивий

— Тут. Зверніться он до сторожа.

Сторож

— Ви з якої бригади?

Дід

— Я — без бригади. Я — сам. Із Паризької комуні.

Сторож

— Хіба ви француз?

122

Дід

— Який там француз! Отару пасу.

Сторож

— У Парижі?!

Дід

— Чого ти на мене визвірився? Усе життя пасу, о, ратуї мою душу! Дід у мене в козаках був. Питущий був, шеймин син. Горілку відром пив. А я отару пасу. У пана пас, у німців пас, а це — в Паризькій хліб ім. Якономія колишня німецька. Тепер — Паризька комуна.

Сторож

— Дак ви з радгоспу? А я думав — справді з Парижу! На завод?

Дід

— Нащо мені твій завод? Я — козак. Батько в мене був козак, дід — козак. Козацького насіння. Отари випасали. А до заводу мені байдуже.

Сторож

— Чого ж ви прийшли?

Дід

— До робочих прийшов. Хай совіт дадуть, о, ратуї мою душу!

Сторож

— Правильно, діду. Тепер робочий — кожне питання розрішити може. Он воно як!

Дід

— Прийшов просити робочих. Жити мені важко. Пастухам край виходить. Степ під

123

заводи пустили. Козакувати хочу. Усе життя отару пасу і мрію. Конем або байдаком. Прийшов совіта просити, о, ратуй мою душу! А як не пустять козакувати, то хай у піч залізу кинуть або на палю посадовлять, або гаком за ребро зачеплять. Як у пісні співається.

Сторож

— Як же ви хочете козакувати?

Дід

— А так. Як у пісні співається. Степом літати, по синьому морю байдаками під вітром гуляти, турка-бусурмена рабувати, слави козацької здобувати...

Сторож

— Гостра програма. Чого ж ви до Махна не пішли?

Дід

— Не прийняли, кажу. О, ратуй мою душу

Сторож

— Так мені думається, що нічого з того не буде. Ви, діду, років із триста, як заснули. Скільки вам літ?

Дід

— Та мабуть дев'яносто є. А батько мій до ста двадцяти годов жив. Аж набридло йому. Теж козак був, і горілку хилив. Чабан був на всю губу.

Сторож

— Слушайте ж, діду, сюди. Турка грабувати не можна. Там свій брат — пролетаріят. А на

степях повно тракторів. Вони вам вашого козацького коня на смерть перелякають. Коли ж вам дуже вже кортить козакувати — наймайтеся до кінної міліції. Правду я кажу?

Дід

— Тобі смішки, а мені клопіт. У могилу ляжу, не козакувавши. І онуків усіх революція забрала.

Сторож

— От що я вам пораю. Ідьте до своєї Паризької комуні і пишьте заяву. Усе чисто напишіть. А робочі тоді подумують. Сами знаєте — багато справ, коли державою керувати. От завод купуємо...

Дід

— Я писати не вмію! Оту заяву я до самісінької смерти писатиму...

Сторож

— Підіть до лікнепу, навчіться писати і напишіть заяву. Без цього — нічого не вийде.

Дід

гірко

— Прощайте. Піду. Козак шаблею пише, списом підписує. А папір йому без потреби: О, ратуй мою душу!

Пішов, співаючи: „Вулиця гуде, де козак іде“.

Сивий

— Трохи випив старикан?

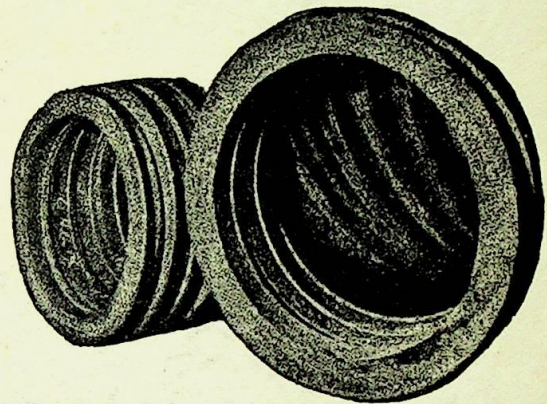
Голова завкому

— Апостол горілки і овець.

— Іще скажу я, товариші, декілька слів. Був я за кордоном. Бачив капіталістів. Бачив і нашого брата-робітника. Народ, як креміль. Свідомий народ. Одно слово — гвоздь-народ! І я вам скажу, що з такими спільниками життя наше покотиться, як яблуко. І квіт...
Павза. Гвардія шукає слів. Гвардія — що? Гвардія — одиниця. Гвардія — крапка. А за Гвардією — кляса! Робітнича гвардія усього світу. Куди не кинь — скрізь гвардія! Скрізь устають, як лїси, салдати. Наші бійці з капіталом цілого світу. Ви думаете — він не захищатиметься? Отак собі сам у труну й ляже? Газом не труїтиме? Гармат не виставить? Але проти нього стоїть робітнича гвардія. Стоїть з'єднана кляса. Скажіть, товариші, чи гвардія може відступити? Чи робітнича кляса згорне колинебудь свої пробиті кулями, закривавлені прапори? Не згорне? Так про що ж тут говорити?! І — квіт, канешно!..
Павза. Гвардія шукає слів. Гвардія — що? Гвардія — пешка. Здається, який великий закордон. Загубитися — раз плюнути. А я не загубився. Знайшов земляків. Однієї зі мною пролетарської кляси. Показали мені все. Поговорили. Пива випили. Не без того. І я вам скажу — гвоздь-народ, і победа за нами. Та хіба на один завод у нас замах?! У нас замах на цілий світ. І ми завоюємо цілий світ. І квіт... Хор, пісню!

Музичний акорд.

1931 р., червень.

ХАРКІВСЬКИЙ

ІНСТИТУТ

Вст. № 10.949/662 КА-470

REF. 10449 LA-770

